

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

*Problematika přechodu dětí z 1. stupně na 2. stupeň základní školy*

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Marta Franclová

Autor práce: Jana Žáčková

České Budějovice, 2009

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované a použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 24.4.2009

.....  
Jana Žáčková

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Martě Franclové za odborné vedení a pomoc při zpracování mé diplomové práce.

Děkuji také žákům a absolventkám za spolupráci, projevenou vstřícnost a poskytnuté informace, bez nichž by práce nemohla být zpracována.

## ANOTACE

Tématem mé diplomové práce je problematika přechodu dětí z 1. stupně na 2. stupeň základní školy. Cílem práce je zaměřit se na tuto problematiku z hlediska vývojové psychologie. Specifika jednotlivých vývojových období popisují především z hlediska pojetí 1. stupně a 2. stupně podle školského dokumentu Bílá kniha a nově vzniklého rámcově vzdělávacího programu, ve kterém se zaměřuji na klíčové kompetence základního vzdělávání.

Diplomová práce má 2 části, v první teoretické se zaměřím na vývojová období mladšího a středního školního věku, pojetí 1. stupně a 2. stupně podle Bílé knihy a na klíčové kompetence základního vzdělávání. Druhá část je praktická, jsou v ní uvedeny volné výpovědi žáků z 6. tříd základní školy a postřehy absolventů pedagogické fakulty ze souvislé praxe.

## **ANNOTATION**

The subject matter of my dissertation is the children's transition from the first to the second grade of basic school. The aim of this work is to target the problem in light of evolutionary psychology. I describe the specifics of individual evolutionary periods mainly in terms of the conception of the first and the second grade according to the school document The White book and a new developed framework education programme in which I target to the key competence of basic education..

The dissertation has two parts. The first academic part is target to evolutionary period of younger and middle school age, the conception of the first and the second grade according to the White book and to the key competence of basic education. The second part is practical, free statement of pupils of the sixth classes at basic school and the observation of graduates of College of Education from contiguous practice is stated there.

## OBSAH

Úvod.....	8
Teoretická část	
1. Mladší školní věk.....	9
1. Role žáka v mladším školním věku.....	9
2. Význam vrstevníků pro žáka mladšího školního věku.....	10
3. Identita školáka mladšího školního věku.....	11
2. Období středního školního věku.....	12
2.1 Role žáka ve středním školním věku.....	13
2.1 Význam vrstevníků pro dítě středního školního věku.....	14
2.3 Identita dítěte středního školního věku.....	15
2.4. Důležité momenty mladšího a středního školního věku.....	17
3. Pojetí 1. stupně ZŠ v souvislosti s vývojem žáka.....	18
3.1 Pojetí prvního stupně vzdělání podle Bílé knihy.....	18
4. Pojetí 2. stupně ZŠ v souvislosti s vývojem žáka.....	20
4.1 Pojetí druhého stupně vzdělání podle Bílé knihy.....	20
5. Specifika 2. stupně ZŠ.....	24
6. Rámcově vzdělávací program – klíčové kompetence základního vzdělání (1. stupně a 2. stupně základní školy).....	26
6.1 Klíčové kompetence.....	26
6.2 Pojetí základního vzdělání podle RVP.....	26
6.3 Klíčové kompetence v etapě základního vzdělávání (1. stupně a 2. stupeň ZŠ).....	28
6.3.1 Kompetence pracovní.....	28
6.3.2 Kompetence komunikativní.....	28
6.3.3 Kompetence k učení.....	29
6.3.4 Kompetence k řešení problémů.....	29
6.3.5 Kompetence sociální a personální.....	29
6.3.6 Kompetence občanská.....	29
6.4 Klíčové kompetence z pohledu psychologického vývoje žáků.....	30

6.4.1 Klíčové kompetence u žáků na 1. stupni základní školy.....	30
6.4.2 Klíčové kompetence u žáků na 2. stupni základní školy.....	31
6.5 Důležité momenty klíčových kompetencí v mladším a středním školním věku.....	32
7. Shrnutí.....	33
Praktická část	
8. Výzkumná sonda – pohledy žáků a budoucích učitelů na problematiku přechodu z 1. stupně na 2. stupeň základní školy.....	34
8.1 Cíle výzkumné sondy.....	34
9. Pohled žáků na problematiku přechodu z 1. stupně na 2. stupeň.....	36
9.1 Použité metody a popis sběru dat.....	36
9.2 Zpracování výsledků.....	36
9.3 Popis a interpretace výsledků volných výpovědí žáků.....	38
9.4 Grafické znázornění výsledků.....	41
10. Shrnutí výsledků.....	47
11. Pohled budoucích pedagogů na problematiku přechodu z 1. stupně na 2. stupeň.....	48
11.1 Použité metody a popis sběru dat.....	48
11.2 Zpracování výsledků.....	48
11.3 Popis a interpretace výsledků rozhovorů s budoucími pedagogy.....	50
11.4 Grafické znázornění výsledků.....	52
12. Shrnutí.....	55
13. Můj osobní pohled na žáky ze tříd 2. stupně základní školy na základě souvislé praxe.....	56
13.1 Osvojování si norem a dodržování pravidel ve škole.....	56
13.1.1 Učivo.....	56
13.1.2 Práce žáků v hodině.....	56
13.1.3 Kázeň při hodinách.....	56
13.1.4 Spolužáci.....	57
14. Závěr.....	58
15. Použitá literatura.....	59
16. Přílohy.....	60

## Úvod

S problematikou přechodu žáků z 1. na 2. stupeň základní školy se v současné době potýkají mnozí učitelé, ale i rodiče. V posledních letech se věnuje stále větší pozornost a zájem o tuto problematiku.

Téma přechodového období, období puberty u žáků jsem si zvolila proto, že jako budoucí pedagog se v budoucnu budu potýkat s některými problémy vyplývajícími z nedostatečné informovanosti a připravenosti žáků a jejich rodičů spojené s tímto obdobím.

Má práce by měla objasnit a vytyčit základní změny ve vývoji žáků, které se promítají ve školském prostředí, v přístupu žáka k učení, jeho chování a jednání. Práce je rozdělena na teoretickou část a na praktickou část.

V teoretické části se budu věnovat období mladšího a středního školního věku, pojetí základního vzdělání v základním školském dokumentu – Bílé knize a pokusím se vymezit klíčové kompetence v rámci základního vzdělání podle Rámcově vzdělávacího programu. Praktická část představuje výzkumná sonda zaměřená na volné výpovědi žáků 6. třídy základní školy a na rozhovory s absolventkami z pedagogické fakulty Jihočeské univerzity.

Svou prací budu zjišťovat, zda mají vývojové změny vliv na přechod žáka z 1. stupně na 2. stupeň základní školy a jakým způsobem se u žáků tyto změny projevují popř. jak tyto změny pociťují. Zároveň budu tento problém sledovat i z pohledu budoucích pedagogů, jak k tomuto problému nahlíží a v čem spatřují největší obtíže a úskalí.



# Teoretická část

## 1. Mladší (raný) školní věk

Mladší školní věk trvá od nástupu do školy, tj. přibližně od 6-7 let do 8-9 let. Je charakteristický změnou životní situace, zahájením školní docházky a různými vývojovými změnami, které se projevují především ve vztahu ke škole.

V tomto věku začínají děti uvažovat jiným způsobem než dříve. V jejich myšlení se objeví některé vývojově podmíněné změny, které jim umožní zvládnout nároky učiva, na druhé straně škola jejich rozumové schopnosti dále rozvíjí. Období mladšího školního věku je obdobím střízlivého realismu. Tento realistický přístup školáka tohoto věku vede k tomu, že akceptuje skutečnost jako danost, kde ani nepředpokládá nějakou změnu a v této formě ji dokáže přijmout.

Děti vycházejí ze zkušenosti s vlastní činností, se zacházením s různými věcmi, z kontaktu s různými lidmi. Školní děti upřednostňují takový způsob poznávání, kdy se mohou samy přesvědčit o pravdivosti verbálně prezentovaných informací, proto jim na počátku školní docházky pomáhají názorné pomůcky a možnost ověřit si výklad učitele prakticky, na konkrétním příkladu.

Děti začínají uvažovat logicky a respektují, ve většině případů, objektivní skutečnost. Dětské poznávání se stává objektivnějším a přesnějším, než bylo v předškolním věku. Tento vývojový pokrok není jen projevem zrání, je významně ovlivněn učením.

### 1.1 Role žáka v mladším školním věku

Dítě si tuto roli teprve osvojuje. Je to pro něj nová zkušenost. S osvojováním role žáka úzce souvisí školní socializace, což je proces, během něhož si žáci osvojují určité normy, zvyklosti, rituály. Role žáka zahrnuje dvě dílčí role: podřízená role žáka, souřadná role spolužáka.

*Podřízená role žáka* je institucionálně určena, její obsah je předepsán školním řádem. V rámci této role se rozvíjejí různé schopnosti a dovednosti.

*Souřadná role spolužáka* tj. vrstevníka či kamaráda. Způsob, jakým ji dítě zvládne, bude významný nejen pro prožití školního věku, ale ovlivní i jeho budoucí strategie chování a neformální sociální vztahy. Jde spíše o schopnost získat určitou pozici a být přijímán ostatními lidmi na stejné úrovni. Zde se jedinec učí zvládnout dovednosti sociální interakce, spolupráce, solidarity, sebeovládání, způsobům specifické komunikace a

zvládnutí rolí určitého typu, které spoluurčují jeho budoucí sociální úspěšnost.

Role žáka přináší dítěti vyšší sociální prestiž, ale také různé zátěžové situace. Dítě musí chodit do školy, kde tráví téměř všechny svůj čas. Škola je pro ně cizím prostředím neosobní instituce. Dítě nemá ve škole takový pocit jistoty a bezpečí jaký má doma.

Nástup do školy je spojen s nutností osamostatnění, přijetí zodpovědnosti za vlastní jednání a jeho následky. Ve škole se dítě musí vzdát potřeby důrazu na vlastní osobnost a tendence přičítat si zásadní význam tzv. egocentrismus.

Dítě je v rodině středem pozornosti, rodiče ho vždy a za všech okolností akceptují. Nyní musí přijmout skutečnost, že je jen jedním z mnoha dětí. Zátěží může být i požadavek podřízení se autoritě učitele, který je pro něj na počátku školní docházky cizím člověkem a nemá pro dítě takový osobní význam jako rodiče.

Žák musí respektovat určité školní normy. Tyto normy kladou důraz na potlačení individuálních potřeb. Motivace k plnění těchto potřeb zůstává individuálně emocionální a je spojena s osobním vztahem k učiteli.

Dítě v tomto školním věku potřebuje dosáhnout společenského uznání, potřebuje být druhými akceptováno, ale také oceňováno.

Vzrůstá potřeba ověřit si svoje schopnosti a možnosti. Dítě v tomto věku se snaží dodržovat normy, respektovat školní řád a snaží se vyhovět učiteli.

## **1.2 Význam vrstevníků pro dítě mladšího školního věku**

Adaptace na školu zahrnuje i zvládnutí role spolužáka. Spolužák je vrstevník stejného věku, navštěvující stejnou třídu. Na rozdíl od středního školního věku, děti v mladším školním věku mají mnohem menší subjektivní význam než učitel, kde je tomu naopak.

### Třída

Z počátku je třída vnitřně nediferencovaná sociální skupina. Složení třídy je náhodné, spolužáky si nelze vybrat. Třída je také stabilní a uzavřenou skupinou, do které nelze libovolně přicházet či odcházet. Třída je referenční skupina, která slouží ke srovnávání výkonu i ostatních dětských projevů. Z pohledu malého školáka je třída subjektivně příliš velkou skupinou dětí – chlapců i děvčat – mezi nimiž zpočátku nediferencuje.

Zprvu se žáci prezentují pouze svým zevnějškem (oblečení). Preference se u dětí

však mění pod vlivem zkušeností, ve vyšších ročnících své spolužáky hodnotí na základě jejich dlouhodobých projevů a osobních vlastností, navazují trvalejší přátelství.

Třída významně ovlivňuje socializační vývoj školáka. Dítě se ve škole učí navazovat kontakt, komunikovat, procvičuje si různé formy soupeření i způsoby spolupráce.

V souvislosti se středním školním věkem je velice podstatné, že pro mladšího spolužáka je důležitý názor učitele na jednotlivé spolužáky. Závislost na učiteli se nevztahuje jen k sebehodnocení, zároveň ovlivňuje vztahy k ostatním dětem ve třídě.

### **1.3 Identita školáka mladšího školního věku**

Identita je subjektivní obraz vlastní osoby. Závisí na tom, čím se dítě cítí být, za koho se považuje. Má velký vliv pro budoucnost – předurčuje, o co se dítě bude snažit, jakou pozici pravděpodobně získá.

Dětská identita vyplývá ze zkušeností se sebou samým. Tyto zkušenosti jsou zpracovány na aktuální úrovni emoční zralosti a kognitivních kompetencích.

Dětská identita je významným způsobem spoluurčována názory, postoji a hodnocení ostatních lidí, které dítě akceptuje. Ve středním věku jsou to především vrstevníci, kdo má vliv, rodiče a učitelé, jejichž vliv v mladším školním věku je značný, ustupuje do pozadí. Součástí identity dítěte mladšího školního věku je příslušnost k rodině. Rodina je pro něj důležitá, protože zatím uspokojuje většinu jejich potřeb. Školák začíná chápat mnohé rodičovské postoje, jejich motivaci, umí se lépe orientovat v rodinných vztazích. Soužití rodiny představuje komplex interakcí, které jsou projevem vztahu mezi rodiči a dítětem.

V oblasti vnímání se začíná přibližovat vnímání dospělého jedince. Dítě samo je schopno se orientovat v čase i v prostoru, je pozornější, dokáže se soustředit a udržet pozornost 10 - 15 minut. Zvětšuje se rozsah, rozdělování a přenášení pozornosti. Zpočátku školy převládá u žáka paměť mechanická, která je zhruba kolem 11. roku nahrazena pamětí logickou. Na 1. stupni mají žáci velice bujnou fantazii, ale i představitost je bouřlivá, avšak zatím málo kritická.

V tomto věku si žáci rozšiřují slovní zásobu. Učí se číst a psát a uvědomují si základní pravidla větné skladby a gramatiky řeči. Konkrétní, názorné myšlení, které v tomto věku převažuje se mezi 10. - 11. rokem mění v abstraktně-logické myšlení.

## 2. Období středního školního věku

Střední školní věk – fáze dospívání - probíhá zhruba mezi 12. - 15. rokem života člověka. Přesné vymezení tohoto období neexistuje, protože každé dítě má svůj individuální vývoj. Tato vývojová fáze lze také nazvat dobou přechodu na druhý stupeň základní školy ve srovnání s předchozím obdobím mladšího školního věku, které je charakteristické vstupem dítěte do školy.

Je to období plné dramatických změn, které se týkají jak samotného pubescenta, tak i jeho okolí (rodina, škola, vrstevníci). Lze říci, že jde o fázi přípravy na další, vývojově dynamičtější období dospívání. Jsou to změny souvisí s biologickou úrovní (dospívání) a jsou spojeny s hormonálními změnami. Rozvíjí se druhotné pohlavní znaky a tělo dítěte získává proporce dospělého jedince. Někteří jedinci jsou na tyto změny citliví a těžko se s tímto vypořádají.

Ovlivněna je i psychika pubescenta a to především ve směru emoční lability.

Všechny změny tohoto období mají velký vliv na jedince a představují pro něho velkou zátěž. S tím je spjato i chování a jednání pubescenta (je impulzivní, vztahovačný, výbušný, nepředvídatelný).

Uvažování pubescenta se už pohybuje i v abstraktní rovině. Sebehodnocení závisí na dítěti samotném, samo sebe se začne ptát kdo je a často k sobě bývá dost kritické. Pubescent rád diskutuje, nesnáší kompromisy, usiluje o jednoduché a přímé řešení. Své názory prosazuje vehementně a považuje je za jediné možné a správné.

Komunikace s pubescentem bývá někdy dost obtížná, protože má pocit, že mu rodiče nerozumí a nesnaží se ho ani pochopit.

Důležitou součástí pubescentova života je skupina vrstevníků, se kterými se ztotožňuje a radí se k nim. Oni pro něho představují oporu, rozumí si s nimi, navzájem si rozumí a chápou své jednání a chování – jedinec přebírá tzv. skupinovou identitu.

Na konci pubescence přichází první zamilovanost. Ovšem tyto vztahy bývají často platonické, protože si pubescent svého partnera velmi idealizuje a snaží se s partnerem trávit všechnen volný čas.

## 2.1 Role žáka ve středním školním věku

Ve středním školním věku se mění vztah dítěte ke škole, role žáka získává postupně jiný význam. Dítě si většinou na školu adaptovalo a osvojilo si základní normy chování, které zde platí. Změna spočívá v tom, že se žák již nesnaží plně respektovat tyto normy, vyhovět učiteli. Žáci se dokonale orientují v prostředí školy, ve zvyklostech a normách týkajících se školy. Žák je seznámen se školním řádem a vnitřními předpisy školy, které by mělo respektovat a neporušovat.

Dochází k vymezení osobního standardu dítěte v prospěchu i chování tzn. dítě ví, jakého potřebuje dosáhnout výkonu, aby uspokojilo rodiče. Standard je typický tím, že je pro dítě dosažitelný a pro dospělé přijatelný. Rozdílná úroveň adaptace na školu je výsledkem vzájemného působení individuálních dispozic a sociálních vlivů, kterým je dítě vystaveno. Je třeba také zdůraznit význam očekávání a požadavků rodičů. Emocionální i racionální hodnocení dětského chování a výkonu dospělými ovlivňuje významným způsobem jeho sebepojetí. Ve středním školním věku sehrává velkou roli hodnocení vrstevníků na utváření sebepojetí.

Sebehodnocení dítěte středního školního věku se mění. Jeho názor je stabilnější a méně ovlivnitelný okamžitým výsledkem či situací. V okamžiku, kdy se dítě adaptuje na školu a dosáhne určité úrovně osobnostní zralosti, mění se i jeho postoj k učiteli. V tomto věku se už nejedná o emocionální vazbu, protože dítě takovou podporu nepotřebuje. Učitel přestává být pro dítě neomezenou autoritou, jak je tomu v mladším školním věku. Vztah učitele a žáka je z větší části dán komplementaritou jejich rolí. Dítě respektuje určité sociální normy, jejichž garantem je právě autorita učitele. Učitel pro starší děti nemá osobní význam. Nejdůležitější je pro děti to, zda učitelovo nároky odpovídají předem stanoveným pravidlům.<sup>1</sup>

---

1 Vágnerová, M. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. S. 188-190.

## 2.2 Význam vrstevníků pro dítě středního školního věku

Vrstevníci se stávají postupně důležitou součástí dítěte. V budoucnu mohou nahradit rodinu. Dle H. Sullivana je potřeba kontaktu s vrstevníky nejvýznamnější potřeba dítěte školního věku.<sup>2</sup> Tyto kamarádské vztahy později slouží jako nezbytný předpoklad pro pozdější rozvoj hlubšího přátelství a intimních vztahů v adolescenci. Každé dítě potřebuje být v tomto věku akceptováno nějakou vrstevnickou skupinou. Dětská skupina se stává postupně stále významnějším sociálním teritoriem, ke kterému s dítě postupně přičleňuje, má vliv na jeho sebehodnocení.

Identifikace s vrstevnickou skupinou je jedním z mezníků socializace. Vrstevníci uspokojují mnohé potřeby. H. Sullivan<sup>3</sup> upozorňuje na význam vrstevníků pro podporu emoční vyrovnanosti dítěte. Působení vrstevnické skupiny může do určité míry korigovat nepříznivé vlivy rodiny, popř. je doplňuje v oblastech, kde svou funkci neplní v dostatečné míře.

- potřeba citové jistoty a bezpečí
- potřeba učení, rozvoje určitých zkušeností a dovedností
- potřeba seberealizace

Vrstevnické skupiny žáků se vytváří na základě snadnosti vzájemného kontaktu. Vznikají kamarádské skupiny, ve kterých nejde ještě o intimnější a stálejší přátelství. Hlavním faktorem v tomto věku je podobnost, stejnost. Specifickým znakem je potřeba identifikace se skupinou dětí stejného pohlaví a oddělování chlapeckých a dívčích skupin.

### Třída

Pro tuto skupinu žáků je typická věková vyrovnanost. V této skupině se od všech dětí očekávají stejné kompetence i podobné chování.

Skupiny vytvořené dětmi středního školního věku jsou schopné vytvořit skupinu, která může určitým způsobem jednat jako celek. Objevují se také první projevy šikany. Mají schopnost i potřebu jednat cílevědoměji jako skupina. Hlavním smyslem společné aktivity je potvrzení kompetencí a významu skupiny. Skupina dětí středního školního věku vyžaduje od svých členů konformitu a za to jim poskytuje pocit jistoty, sounáležitosti a prestiže. Dítě je pyšné na své členství v partě, nerado by o tuto pozici přišlo.

Vrstevnický tlak může mít jak pozitivní, tak i negativní účinky. Pozitivní motiv – tlak

---

2 Vágnerová, M. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. S. 191.

3 Vágnerová, M. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. S. 191.

zaměřený na solidaritu s ostatními, společně sdílené aktivity tzn. společné prožitky a jistota podpory. Negativní tendence – šikanování slabších dětí, užívání návykových látek, kouření, požívání alkoholu.

Dětská skupina se nově strukturuje, dovede vystupovat i jako celek, který má určitou autoritu a schopnost prosazovat potřeby celku, vyjadřovat jeho postoje. Vymezení skupiny je vázáno na podobnost jednotlivých členů a odlišnost těch druhých.

V souvislosti s uvolňováním emoční závislosti na dospělých a s rozvojem konkrétně logického uvažování se děti stávají samostatnější i v názorech na své spolužáky. Tyto děti hodnotí svoje vrstevníky podle zjevných projevů, ve vztahu k očekávání, ale i podle toho, zda jsou jim jejich projevy příjemné, či nikoliv.

Na začátku školní docházky se pro dítě stává hodnotícím modelem učitelka, později roste vliv dětské skupiny, která také zprostředkovává sociální normy a hodnoty. Tyto hodnoty a normy nemusí souviset s normami a hodnotami dospělých. V období puberty často dochází ke konfliktům právě mezi mravními normami a hodnotami dospělých a skupinovou morálkou.

### **2.3 Identita dítěte středního školního věku**

Jak už bylo řečeno v kapitole identita dítěte mladšího školního věku, dětská identita je významným způsobem spoluurčována názory, postoji a hodnocení ostatních lidí, které dítě akceptuje. Ve středním věku jsou to především vrstevníci, kdo má vliv, rodiče a učitelé, jejichž vliv v mladším školním věku je značný, ustupuje do pozadí. Významnou informací jsou i znalosti o jiných lidech, s nimiž se dítě srovnává.

Dítě středního školního věku si uvědomuje, kdo je, co je pro ně typické a v čem se liší od druhých.

V pubertě hledají děti vlastní identitu, a to sebou nese řadu výchovných i vzdělávacích problémů.

Dětská identita vyplývá ze zkušeností se sebou samým. Tyto zkušenosti jsou zpracovány na aktuální úrovni emoční zralosti a kognitivních kompetencí. Na počátku středního školního věku bývá dětské sebehodnocení ještě nepřesné a často ovlivněné aktuálními zážitky. Dětské sebehodnocení se stává stabilnějším teprve ke konci středního školního věku.<sup>4</sup>

---

4 Vágnerová, M. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. S. 202.

U školáka přecházejícího na 2. stupeň základní školy výrazně klesá vliv dospělých – jak rodičů, tak i učitele. Postoj k učiteli je neutrálnější. Roste potřeba kontaktu s vrstevníky. Dítě tohoto věku potřebuje být vrstevnickou skupinou akceptováno a pozitivně hodnoceno.



## 2.4 Důležité momenty mladšího a středního školního věku

Mladší školní věk	Střední školní věk
<p>1. Zahájení školní docházky a s tím spojené změny v životě - změna denního režimu, hlavní činností je učení – doposud byla dominantní hra, žák přijímá roli žáka, žáci se učí číst, psát, počítat</p> <p>2. Specifický způsob myšlení a učení – střízlivý realismus</p> <p>3. Úzká vazba na rodinu, rodiče</p> <p>4. Učitel představuje pro žáka bezvýhradnou autoritu</p> <p>5. Dítě se začleňuje do skupiny vrstevníků, ale rodiče a učitel jsou důležitější, hrají důležitou roli v sebepojetí žáka.</p>	<p>1. Období dospívání a s tím spojené změny týkající se nejen pubescenta, ale i jeho rodiny, vrstevníků i školy</p> <p>2. V uvažování děti tohoto věku již respektují základní zákony logiky</p> <p>3. Příslušnost k rodině je důležitou součástí identity školáka, ale vazba na rodiče není tak pevná</p> <p>4. Vztah k učiteli je neutrálnější než v období mladšího školního věku, školák má již vyhraněný postoj ke škole</p> <p>5. Nejdůležitější je pro dítě školní třída, která představuje určitou sociální skupinu, se kterou se dítě identifikuje a potřebuje být v úzkém kontaktu s vrstevníky.</p>

### **3. Pojetí 1. stupně ZŠ v souvislosti s vývojem žáka**

Žák nastupuje do školy v období, které se z hlediska vývojové psychologie nazývá mladší školní věk a vstupuje do školy na základě posouzení školní zralosti.

Na 1. stupni se žáci postupně seznamují s chodem školy, učí se psát, číst a počítat. Rozvíjí se jejich myšlení, začínají chápat souvislosti mezi věcmi, které doposud nechápali. Především učitelé, ale i rodiče se snaží žákům vysvětlit důležitost vzdělání. Někteří jedinci v osobě učitele spatřují určitý vzor, kterému se chtějí podobat. Žáci potřebují dostatek motivace a kontrolu k tomu, aby mohli dosáhnout svých cílů. Právě proto je důležité, aby jim rodiče byly oporou, ale i určitým vzorem. Dospělé plně respektují, představují pro žáky autoritu.

Na žáky nejsou kladeny takové nároky, učitel se snaží dodávat žákům všechen potřebný materiál. Při výuce převažuje monolog učitele s tím, že žáky zapojuje do výuky prostřednictvím samostatných prací, her, skupinových prací nebo práce ve dvojicích. Metody výuky jsou úzce spjaty s vývojovou úrovní žáků. Důležité je, aby výuka byla pestrá a žáky zaujala. Zájmy žáků jsou pestré, pro vše jsou hned nadšené, ale často jsou povrchní a střídají se. Činnosti v jednotlivých hodinách je dobré kombinovat kvůli udržení pozornosti žáků. Lze využít různých her, protože hra pro žáky mladšího školního věku představuje jednu z nejdůležitějších činností. Prostřednictvím hry se žáci navzájem poznávají, rozvíjí se komunikace a postupně se zapojují do třídního kolektivu.

#### **3.1 Pojetí prvního stupně vzdělání podle Bílé knihy**

Z hlediska vývoje žáků je velice významný a didakticky specifickým stupněm vzdělávání. Především žákům zprostředkovává přechod z režimově volnějšiho a příznivějšího rodinného života a předškolního vzdělávání do systematického povinného vzdělávání. Vstup do základního vzdělávání patří k nejnáročnějším obdobím, se kterým se musí člověk ve svém životě vyrovnávat, protože přináší časové a režimové změny, jiný a pravidelnější způsob práce, nové prostředí, lidi a vztahy, změny ve stravovacím, pitném či pohybovém režimu. První stupeň by měl respektovat přirozené potřeby žáků, individuální úroveň jejich zrání a učení a přizpůsobovat tomu učební program.

Základem je tedy co nejkompexnější poznání individuálních potřeb a možností každého žáka a jejich respektování. Žáci by neměli být formováni podle unifikovaného modelu, každý má nárok na individuální tempo, možnost chybování a nalézání, hodnocení podle individuální změny v učení i socializaci, na prostor pro individuální projev a názor,

pro vzájemnou komunikaci, uspokojování fyziologických potřeb, potřeb jistoty, citu, sounáležitosti, sebedůvěry a seberealizace.<sup>5</sup>

Cílem 1. stupně základního vzdělání je získávání základních návyků a dovedností pro školní i mimoškolní práci, vytváření motivace k učení, osvojování základní gramotnosti, utváření uceleného náhledu na svět včetně vztahu k životnímu prostředí, založeného na citlivém, znalostním a aktivním přístupu k jeho ochraně, kultivace žákovy osobnosti tzn. jeho postojů, hodnotových orientací a zájmů a podpora zdraví.

První stupeň má zásadní význam pro včasnou korekci případných znevýhodnění, ale také pro rozpoznání a podchycení specifických zájmů, schopností či nadání žáků. Soustavnou podporou je třeba postupně minimalizovat vyčleňování talentovaných žáků do výběrových tříd, podobně je třeba minimalizovat trvalé vyčleňování žáků se sociálními, zdravotními a učebními problémy.

Změny se netýkají pouze žáků, ale také učitelů a rodičů. Změny v pojetí vyučování znamenají především změnu myšlení učitelů i rodičů. Změnu jejich pohledu na potřeby a možnosti žáků, na cíle, k nimž jejich vzdělání směřuje, na obsah učiva i způsoby, jak k těmto cílům dospět. Tyto změny se týkají i pedagogické autonomie učitelů tj. možnost vytvářet vyučovací dokumenty a materiály, které vycházejí z konkrétní úrovně žáků, podmínek školy, vlastního pracovního stylu učitele i z jeho představy o přípravě kvalitního vyučování a ověřování nových metod a forem vyučování. Základem pro tento typ vzdělávání musí být příznivá sociální, emocionální a pracovní atmosféra.

Škola by měla být pro žáka místem pozitivních prožitků a zajímavých zkušeností. Pro vzdělávání žáků daného věku je důležitá vhodná pracovní atmosféra, úzký a velmi lidský kontakt mezi učitelem a žákem i žáky mezi sebou, který se přetváří ve společně uznávaný řád, naplněný pochopením, respektem, vzájemnou spoluprací, aktivitou, prostorem pro každého. Žáci by měli být vedeni k vzájemnému hodnocení a sebehodnocení.

Každý učitel by měl umět individualizovaně pracovat s celou šíří dětské populace a zvládat základní postupy při korekci učebních a jiných problémů. Učitelé prvního stupně musí tvořit odborný tým se specifickými dovednostmi. Měli by mít své zastoupení ve vedení školy. Důležitá je spolupráce s odbornými týmy učitelů 2. stupně při vytváření příznivého klimatu školy a spolupráce s rodiči žáků, kteří zůstávají v tomto období pro žáky největší autoritou a bez jejichž pomoci je vzdělávání obtížnější.

---

5 <http://www.msmt.cz/dokumenty>

## **4. Pojetí 2. stupně ZŠ v souvislosti s vývojem žáka**

Žák přechází na 2. stupeň základní školy v období puberty, které je charakteristické řadou změn, jak jsem již uváděla.

Na 2. stupni se už žáci nemusí seznamovat s chodem školy, pouze si musí ujasnit některé organizační záležitosti (výuka některých předmětů ve speciálních učebnách, více samostatnosti při práci v hodinách, ale i při plnění domácích školních povinností). Důležitost vzdělání by měla být jasná každému ze žáků, jak se k tomuto problému přistupuje záleží na každém zvlášť. Rodiče a učitelé ustupují do pozadí a přední místa v životě žáků zaujímají jejich vrstevníci, kteří zároveň představují určitý vzor a spatřují v nich i určitou autoritu. Ve vztahu k dospělým nahlízejí pubescenti různě. Záleží na tom, zda jim dospělý jedinec něčím imponuje, pak je pro ně autoritou. Autoritu si musí dospělý budovat především změnou v přístupu k dospívajícímu, což klade na učitele obrovské nároky.

Na žáky jsou kladeny vyšší nároky, učitel zadává samostatné práce a referáty. V hodinách si žáci dělají výpisky z vybraných kapitol a na základě těchto poznámek se pak pokouší reprodukovat danou problematiku.

Při výuce převažuje dialog učitele s žáky, lze využít i různých asociativních metod a v neposlední řadě může učitel zvolit jako jednu z forem výuky hru. Důležité je činnosti při výuce střídat, aby žáci nebyli znuďení a dávali pozor.

### **4.1 Pojetí 2. stupně ZŠ vzdělání podle Bílé knihy**

Druhý stupeň na základní škole představuje pro žáky nejen změny ve škole, ale také změny související s psychickým i fyzickým vývojem každého z nich. Tento vývoj probíhá u každého žáka individuálně. Především se tyto změny projevují ve způsobu chování, jednání, v přístupu k učení. Žáci jsou často podráždění, impulsivní, neovládají se. Tyto projevy jsou podmíněny hormonálními změnami. Je velice obtížné spolupracovat při výuce s žáky v tomto vývojovém období, protože je nic nebaví a jen stěží je učitel dokáže zaujmout. Představitost u pubescentů je bouřlivá, sní o lásce, o lepších vztazích v rodině. Pubescenti potřebují pochopení, podporu, lásku a pocit jistoty a bezpečí zejména v rodině, ale i ve škole.

Tento věk je specifický v tom, že se žáci snaží vyniknout mezi ostatními a to nejen v soukromém životě, ale především ve škole mezi vrstevníky. Je to také jedna z příčin, proč bývají žáci při hodinách nepozorní a neukázněni. Touží po samostatnosti, ale snaha o

samostatnost je provázena nejistotou, obavou před znemožněním. Někdy se daní jedinci bojí projevit a nevěří si.

Při hodinách učitel musí volit takové metody výuky, při kterých se žáci zapojí do výuky, aniž by narušovali chod hodiny svými pubertálními projevy. Hra ustupuje zájmům, zájmy jsou vyhraněnější. Některá z prováděných činností může být i důležitým vodítkem při výběru profese. Jeden ze zásadních problémů v tomto období je volba budoucího povolání. Otázka volby povolání je aktuální v 9. třídě, kdy si žáci vybírají střední školu, která pro ně bude přípravou na jejich budoucí povolání. Učitel by měl žákům tuto problematiku nastítnit a věnovat se jí v hodinách, které jsou k tomu určené.

V pubertě se výrazným způsobem projevují city - vyznačují se velkou intenzitou a živostí. Smutek pubescenti prožívají hluboce, radost naopak dosahuje vysokého stupně vzrušení a nadšení. Prožívání citu radosti a smutku se nemusí spojovat s nějakým konkrétním podnětem. Příčiny těchto stavů jsou vlivem hormonální činnosti na nervovou soustavu.

Ve vztahu k dospělým nahlízejí pubescenti různě. Záleží na tom, zda jim dospělý jedinec něčím imponuje, pak je pro ně autoritou. Autoritu si musí dospělý budovat především změnou v přístupu k dospívajícímu.

Druhý stupeň ukončuje základní povinné vzdělání. V současnosti se realizuje na druhém stupni základních škol nebo v nižších ročnících víceletých středních škol (gymnázií a konzervatoří). Sociologové považují tuto selekci dětí za sociálně nespravedlivou, protože se v ní více než skutečné intelektuální schopnosti odrážejí zvýhodnění daná vzdělaností, ekonomickou a sociální pozicí rodiny, z níž děti pocházejí.

Náročnost druhého stupně vyplývá z výrazných hormonálních tělesných, psychických a osobnostních změn žáků v období puberty nastupujících dříve než u minulých generací. Tyto změny se projevují především ve zvýraznění individuálních rozdílů mezi žáky – ve snaze projevit vlastní identitu, odlišit se od druhých, ve velké kolísavosti výkonů, pracovní i životní aktivity, zájmů, citů a nálad, názorů a stanovisek, ve velké kritičnosti vůči dospělým a jejich světu, v rozporném hodnocení sebe sama, svých možností a představ o budoucím povolání. Výrazným rysem tohoto období je také odmítání ověřených pravd a snaha prožít všechno na vlastní kůži.

Všechny tyto polaroty se propojují s vývojovými skoky a mohou být jak hnacím motorem společné práce, tak její brzdou. Při vhodném způsobu práce, založeném na respektování individuálních předpokladů a toleranci ke kvalitám druhých, je však tato

rozrůzněnost a vzájemné ovlivňování členů přirozené populační skupiny základem pro přirozený rozvoj všech – pro poznání života v různých situacích a vztazích, zvládání konfliktů a jejich řešení. Proto by třídní kolektivy žáků měly zůstat i v tomto období co nejdéle pohromadě.

Cílem 2. stupně základního vzdělání je především poskytnout žákům co nejkvalitnější základ všeobecného vzdělání tzn. vybavit je jasnými vztahy k základním lidským hodnotám a takovými všeobecnými vědomostmi a praktickými dovednostmi, které jim dovolí pokračovat v dalším stále specializovanějším vzdělávání a nebudou žádného z nich odrazovat ani limitovat při poznávání nových oblastí lidského vědění a nových aktivit.

Důraz je kladen na motivaci k učení, na osvojení základních strategií učení, rozvíjení vlastních schopností a zájmů, tvořivost a tvořivé řešení problémů, osvojení účinné komunikace, spolupráci a respekt k práci druhých, schopnost projevat se jako svobodná osobnost, toleranci a ohleduplnost, na citlivý a vnímavý vztah k lidem i přírodě, ale i na znalosti a schopnost aktivně ovlivnit situaci správným směrem, na odpovědný vztah k sobě a svému zdraví, reálný odhad vlastních možností.

Základem je na tomto stupni základního vzdělávání další poznávání, podchycování a rozvíjení potencialit jednotlivých žáků. Učitel se musí naučit ve své výuce lépe reagovat na individuální potřeby žáků, na aktuální stav jejich poznání a poskytovat jim určitou účinnou podporu. Významnou roli tu hraje třídní učitel, který by měl děti provázet po co nejdelší dobu školní docházky. Proto je pro tento stupeň vzdělávání velmi významná vnitřní diferenciací povinné i nepovinné (zájmové) části vzdělávání. S tím souvisí i snaha co nejvíce oddálit rozhodování o budoucí specializaci, ale současně dát žákům dostatečnou představu o další studijní, profesní a životní cestě. Domácí i světové psychologické výzkumy prokázaly, že 11 let je příliš brzké věkové období pro tak zásadní rozhodování.

Důležitý je vzájemný vztah učitelů a žáků, který musí být založen na důvěře, vzájemném respektování, prostoru pro názory všech, důslednosti v práci a plnění úkolů, na objektivnosti hodnocení, vnášení aktivních prvků demokracie od života škol, na přenášení většího podílu odpovědnosti za vlastní jednání na žáky.

Hodnocení by mělo zásadně vycházet z jasně zadaných úkolů či oblastí vzdělávání a z předem známých pravidel a kritérií. Musí být především zaměřeno na odhalování toho, co žák zná, ne na chybu a neznalost.

Změny v pojetí vyučování na 2. stupni znamenají především důsledný posun od předávání hotových poznatků – systémů, přehledů a hodnot ke způsobům jejich hledání a nalézání, od převažující dominantní role učitele jako zprostředkovatele učiva k využití

přirozené aktivity žáků daného věku a jejich mimoškolních zájmů a znalostí k vypracování vlastních rozsáhlejších projektů a prací na základě vyhledávání a třídění informací.

Pro učitele to znamená překonat univerzální schéma vyučovacího procesu a neměnné struktury vyučovací hodiny i metod práce, přehodnocovat náhled na efektivní a neefektivní využití vyučovacího času, obnovovat úzkou spolupráci s učiteli stejných, ale zdánlivě odlišných předmětů.

Druhý stupeň základního vzdělávání staví především na prolínání života školy s životem mimo školu. Tím stírá rozdíly mezi „naučeným ve škole“ a „osvojeným jinde“ a dává prostor pro ověření pravdivosti a funkčnosti předkládaného učiva. Významný je nadále vztah školy a rodičů žáků, který by měl být partnerský a dialogu by se měl účastnit i žák.<sup>6</sup>

---

6 <http://www.msmt.cz/dokumenty>

## 5. Specifika 2. stupně ZŠ

Zásadní rozdíl mezi 1. stupněm a 2. stupněm bych spatřovala v tom, že žák při nástupu do 1. třídy si musí navyknout na určitý řád a pravidla. Vývoj žáka nehraje tak moc důležitou roli, spíše se musí vyrovnat s novým způsobem a organizací života.

Na druhém stupni, konkrétně 6. třída a 7. třída, se ve velké míře projevují změny, které jsou způsobené činností hormonů. Tyto změny se projevují především v chování a v odlišných přístupech v konkrétních situacích. V učební procesu k žádným velkým změnám nedochází. Učitelé se snaží žáky vést k samostatnosti nejen v učení, ale i v osobním životě. Druhá část 2. stupně vede žáky k velice důležitému kroku v jejich životě tj.k volbě povolání.

### **Rozdílů nejen v pojetí, ale v nejširším pohledu je celá řada:**

- neučí jeden učitel, ale řada učitelů
- učitelé očekávají samostatnost jak ve vyučování tak v domácí přípravě
- učitelé žáky neznají tak dobře jako je zná učitel na 1. stupni
- učitel nenavazuje s žáky osobní vztahy jako na 1. stupni
- učitelé na 2. stupni často neznají rodiče žáků, komunikují s nimi maximálně v rámci třídních schůzek
- učitel přestává být bezvýhradnou autoritou, žáci ho hodnotí velmi kriticky
- mění se způsob ověřování znalostí žáků – písemky, zkoušení, zadávání individuálních prací a referátů
- přibývá řada předmětů, které doposud žáci neměli nebo si mohou žáci sami vybrat volitelný předmět
- jsou jasně vymezené role dětí ve třídě
- v rámci školy funguje dětská rada, ve třídách jsou zvoleni zástupci žáků
- vzhledem k častým přesunům do specializovaných učeben a výměně učitelů během dne jsou děti častěji bez dozoru
- hledání vlastní identity – barvení vlasů, výstřední oblékání, líčení apod. mohou učitelé komentovat a problematizovat tím vztah dětí k nim



- větší volnost v důsledku osamostatňování se – menší kontrola plnění školních povinností, trávení volného času s vrstevníky
- větší volnost v důsledku osamostatňování se projevuje i ze strany rodičů

Tyhle všechny rozdíly mohou být příčinou problémů, které se začínají projevovat u pubescentů na 2. stupni základní školy.

## **6. Rámcově vzdělávací program – klíčové kompetence základního vzdělání (1. stupně a 2. stupeň ZŠ)**

V rámci transformace školského systému byl vytvořen rámcově vzdělávací program, který vytyčil základní klíčové kompetence.

### **6.1 Klíčové kompetence**

Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti.<sup>7</sup>

Smyslem a cílem vzdělání je vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. Osvojování klíčových kompetencí je proces dlouhodobý a složitý, který má svůj počátek v předškolním vzdělání, pokračuje v základním a středním vzdělání a postupně se dotváří v dalším průběhu života. Úroveň klíčových kompetencí, které žáci dosáhnou na konci základního vzdělání, nelze ještě považovat za ukončenou, ale získané klíčové kompetence tvoří neopomenutelný základ žáka pro celoživotní učení, vstup do života a do pracovní sféry.

Klíčové kompetence nestojí vedle sebe izolovaně, různými způsoby se prolínají, jsou multifunkční, mají nadpředmětovou podobu a lze je získat vždy jen jako výsledek celkového procesu vzdělávání. Proto k jejich utváření a rozvíjení musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.

### **6.2 Pojetí základního vzdělání podle RVP**

Pojetí základního vzdělání podle rámcově vzdělávacího programu lze vymezit takto:

- není izolovanou etapou ve vzdělání ani ve vývoji žáků, navazuje na předškolní vzdělání, na podněty z rodin žáků, na zájmové činnosti apod. a předjímá potřeby žáků v dalších etapách vzdělávání i v dalším životě
- počítá s celou populací, s celým spektrem žáků, s jejich individuálními předpoklady a

---

7 [www.rvp.cz](http://www.rvp.cz)

možnostmi, s jejich intelektuálními, motorickými, psychickými, zdravotními, sociálními a jinými odlišnostmi (individuální přístup k žákům, respektování odlišných potřeb a zájmů žáků)

- je poměrně dlouhou etapou vzdělávání, proto je členěno do stupňů a období, která mají usnadnit žákům vzdělávání z hlediska náročnosti vzdělávacího obsahu, přiměřených metod a forem práce (respektování věkových a vývojových potřeb žáků)
- chce vytvářet pro všechny žáky relativně stejné (rovné) šance pro vzdělávání a dosahování optimálních výsledků na úrovni jejich maxima, chce minimalizovat trvalé vyčleňování žáků s učebními či jinými problémy (využívání vnitřní diference žáků v rámci heterogenních skupin, ovlivňování členů přirozené populační skupiny, integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami)
- vychází z očekávaných výsledků vzdělávání (klíčové kompetence, očekávané výstupy) a dává učitelům možnost hledat a nalézat rozdílné cesty k jejich dosahování (autonomie učitelů, vytváření vlastních učebních osnov, profesionalizace práce učitelů)
- propojuje kvalitní vědomosti s jejich praktickým využitím, podporuje přechod od předávání hotových vědomostí k jejich hledání a samostatnému nalézání (učení pro život)
- klade důraz na činnostní učení, variabilitu metod výuky, spolupráci, pomoc, podporu pozitivní motivace a hodnocení (potřeba změny všech prvků vzdělávacího systému – obsahu, metod, hodnocení, vztahů)
- staví na příznivém sociálním, emocionálním a pracovním prostředí (klimatu), které je pro žáky motivující a aktivizující (škola jako místo bezpečí, pozitivních prožitků, příznivých a zdravých vztahů).<sup>8</sup>

## **6.3 Klíčové kompetence v etapě základního vzdělávání (1. stupně a 2. stupeň ZŠ)**

Ve vzdělávacím obsahu rámcově vzdělávacího programu základního vzdělání je učivo chápáno jako prostředek k osvojení činnostně zaměřených očekávaných výstupů, které se postupně propojují a vytvářejí předpoklady k účinnému a komplexnímu využívání získaných schopností a dovedností na úrovni klíčových kompetencí. Klíčové kompetence jsou něčím, co žák rozvíjí a využívá ve všech vyučovacích předmětech, jsou to jisté univerzální způsobilosti: umění učit se, umění dorozumívat se, spolupracovat, jednat demokraticky, řešit problémy, pracovat soustředěně.

V etapě základního vzdělání jsou za klíčové kompetence považovány: **kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní.**

### **6.3.1 Kompetence pracovní**

Kompetence pracovní se objevuje pouze v základním vzdělání a předpokládá mimo jiné rozvoj pracovních návyků a manuální zručnosti, které budou žáci běžně potřebovat v dalším životě. Tato kompetence je do základního vzdělávání zařazena také proto, že značná část žáků odchází po skončení povinné školní docházky na střední odborné školy a odborná učiliště. Pracovní kompetence je přípravou pro odborné kompetence.

### **6.3.2 Kompetence komunikativní**

K tomu, aby se žák dobře dorozumíval, musí mít znalost z mateřského jazyka (znát význam slov), dovednosti (dobře stavět věty, vyptat se na význam neznámého slova), postoje (mít vypěstovanou určitou zvědavost, dále vstřícnost k druhým lidem, umět při řeči pomáhat druhým k tomu, aby porozuměli, vysvětlovat nedorozumění, klást otázky tak, aby šly k jádru věci a přitom byly slušné k partnerovi). Učitel žáky při hodinách učí mluvit spisovně, kontrolovat svou řeč, vnímat a respektovat situaci, ve které žák mluví.

### **6.3.3 Kompetence k učení**

Tato kompetence je důležitá z hlediska přístupu žáka k učení. Žák by měl být veden ke správnému výběru metod a způsobů učení. Měl by být schopen si samostatně plánovat a organizovat své učení. Žák si informace třídí podle pochopení, propojení a systematizace. postupně poznává smysl a cíl učení.

### **6.3.4 Kompetence k řešení problémů**

K tomu, aby žák rozpoznal a pochopil problém by měla vést právě tato kompetence. Postupně by žák měl být schopen řešit problémy samostatně a volit vhodné způsoby řešení, vnímat nejrůznější problémové situace a v neposlední řadě by měl činit taková rozhodnutí, která je schopen obhájit.

### **6.3.5 Kompetence sociální a personální**

Žák je veden k tomu, aby pracoval jako člen týmu, utvářel příjemnou atmosféru v týmu, přispíval k diskusi při hodinách a vytvářel si pozitivní představu o sobě samém.

### **6.3.6 Kompetence občanská**

Důležitost této kompetence spočívá v tom, že by každý žák měl pochopit základní principy fungování společnosti (zákony a normy) – snažit se respektovat přesvědčení druhých lidí, chránit společnost a přispívat k rozvoji životního prostředí.

## **6.4 Klíčové kompetence z pohledu psychologického vývoje žáků**

Jednotlivé kompetence by měli být podle RVP zakomponovány do výuky všech předmětů jak na 1. stupni, tak i na 2. stupni základní školy. Rozhodujícím faktorem pro vhodný výběr kompetencí ve výuce představuje věk žáků, tzn. že na některé kompetence se na 1. stupni neklade tak velký důraz. Vyzdvihují se ty kompetence, které je žák schopen přijmout a vstřebat a následně pak je použít dál v životní praxi.

### **6.4.1 Klíčové kompetence u žáků na 1. stupni základní školy**

V období mladšího školního věku, tedy v době, kdy dítě nastupuje do školy, by mělo být dítě částečně připraveno na práci ve škole z mateřské školky. Některé z klíčových kompetencí se rozvíjí již v předškolním období:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence činnostní a občanské

Vzdělávající se jedinec (v mateřské školce) si osvojuje nejprve elementární základy kompetencí. Na základní škole tyto kompetence postupně rozvíjí, obohacuje a zdokonaluje. Kompetence nabývají stále nových kvalit, které zvyšují jejich využitelnost v životě a v dalším učení. Kompetence vyjadřují tedy očekávaný vzdělávací přínos mateřské školy a nabízejí poměrně jasnou představu o tom, kam předškolní vzdělávání směřuje a oč usiluje, tedy nač může navázat základní vzdělávání, resp. RVP ZV.

Učitel 1. stupně základní školy zařazuje do výuky všechna průřezová témata. V případě průřezových témat platí pro všechny školy bez rozdílu ty podmínky, které vymezuje RVP ZV. To znamená na 1. stupni realizovat všechna průřezová témata s tím, že nemusí být zastoupena v každém ročníku a není povinností školy nabídnout žákům všechny tematické okruhy. Doporučujeme tedy vybrat z tematických okruhů průřezových témat takové, které vzhledem k věkovým zvláštnostem budou moci žáci 1. stupně naplnit.

Důležitý je i výběr metod a způsobu výuky v závislosti na věku žáků. V mladším školním věku u žáků stále ještě převažují tendence ke hře a nejsou schopni udržet

pozornost delší dobu tzn. výuka se jim přizpůsobuje tak, aby žáci byli schopni při hodinách pracovat.

Z hlediska vývoje žáka bych považovala za nejdůležitější klíčovou kompetenci - kompetenci k učení, dále pak kompetenci komunikativní a kompetenci k řešení problémů. Protože žák si teprve utváří určitý způsob svého učení, zvyká si a učí se organizovat svůj život, který je pro něj něčím novým. Uplatnění a rozvíjení klíčových kompetencí na 1. stupni ZŠ je velice důležité, protože na 2. stupni se navazuje na tom, kam směřují a o jaký cíl usilují učitelé na 1. stupni (z hlediska vývojového, ale také učebního).

#### **6.4.2 Klíčové kompetence u žáků na 2. stupni základní školy**

Z hlediska vývojové psychologie je to období plné změn jak již bylo řečeno. Práce s žáky při výuce není snadná a tudíž i výběr metod a způsobů výuky je obtížnější. Cíle výuky často směřují úplně jinam než učitel původně naplánoval.

Výběr klíčových kompetencí souvisí jednak s věkem žáků, s tím, kam směřuje činnost učitelů na 1. stupni a v neposlední řadě s budoucí přípravou žáků na budoucí povolání. V tomto období se rozvíjejí již všechny klíčové kompetence, různě se prolínají, jsou multifunkční a lze je získat vždy jen jako výsledek celkového procesu vzdělávání. Učitel má plno možností, jak pracovat s žáky, při hodinách může využít skupinovou práci, která ujasňuje kompetenci sociální a personální.

Žáci zaujímají širší pohled na svět, mají větší znalosti a jsou více informováni. Z hlediska vývoje je realizace rozvíjení jednotlivých klíčových kompetencí složitější. Pubertáči často nechtějí spolupracovat, odmítají určité názory a přístupy učitelů k výuce.

Předpokládá se, že úrovně klíčových kompetencí, kterou popisuje RVP, dosáhnou žáci na konci povinné školní docházky a že škola žákům pomůže tyto kompetence postupně vytvářet. Klíčové kompetence ale samozřejmě představují ideální stav, o který budou učitelé usilovat, ale vzhledem k tomu, že schopnosti žáků a jejich osobní a jejich osobní dispozice jsou velmi různé, měli by mít zároveň na paměti, že ne všichni žáci jich mohou dosáhnout v plné míře. Míru osvojení klíčových kompetencí ovlivňuje tedy například osobnost žáka, zda je žák spíše introvert, extravert, zda je intuitivní typ osobnosti, nebo smyslový.<sup>9</sup>

---

9 <http://www.rvp.cz/clanek/60/335>, 4.4.2009

## 6.5 Důležité momenty klíčových kompetencí v mladším a středním školním věku

Mladší školní věk	Střední školní věk
1. Návaznost na rozvoj kompetencí již v předškolním věku	1. Návaznost na směřování kompetencí na 1. stupni ZŠ
2. Žáci jsou málo koncentrovaní a soustředění na výuku (spíše hrají) – vhodné zakomponování klíčových kompetencí do výuky je důležité	2. Roztěkanost a nepozornost je daná hormonálními změnami
3. Lze navázat na některé kompetence z předškolního vzdělávání	3. Dostatek informací a připravenost žáků z 1. stupně ZŠ, snadnější pokračování v prohlubování klíčových kompetencí
4. Rozhodující faktor představuje věk	4. Velice důležitý je věk a s ním spojené hormonální změny

Když budou učitelé posuzovat, jaké kompetence si žák osvojil, měli by vzít v úvahu některé psychologické vlivy a myslet na to, že je důležité poměřovat dosaženou úroveň kompetencí osobním pokrokem žáka a jeho možnostmi.

Na rozhraní těchto dvou výbojových období by žák měl splňovat určité požadavky, které jsou na něj kladeny. Úroveň zvládnutí jednotlivých klíčových kompetencí je individuální a záleží na psychologickém vývoji každého žáka.



## **7. Shrnutí teoretické části**

V teoretické části práce byla zaměřena na období mladšího školního věku a období staršího školního věku. Tato období jsem charakterizoval z pohledu vývojové psychologie. Nastínila jsem vývoj žáků v jednotlivých obdobích a snažila jsem se vystihnout základní znaky týkající se právě období přechodu z 1. stupně na 2. stupeň základní školy.

V souvislosti s vývojovou charakteristikou žáků mladšího a staršího školního věku jsem použila k zachycení základních změn, které se týkají žáků na 1. stupně a 2. stupni jako zdroj školský dokument Bílou knihu, podle které jsem nastínila období od 6-12 let. Tento dokument vhodným způsobem popisuje pojetí 1. stupně a 2. stupně základní školy.

Uváděné poznatky o klíčových kompetencích, které by měl žák na konci základního vzdělání mít osvojené, mohou také posloužit k charakteristice typických změn souvisejících s obdobím mladšího a staršího školního věku.

## Praktická část

### 8. Výzkumná sonda – pohledy žáků a budoucích učitelů na problematiku přechodu z 1. stupně na 2. stupeň základní školy

V této části práce se pokusím popsat základní momenty spojené s tímto přechodovým obdobím z pohledu žáků i učitelů. Praktická část je vnitřně rozčleněna na 2 části – v první části rozeberu volné výpovědi žáků, druhá část je zaměřena na rozhovory s budoucími pedagogy.

#### Stručná definice problému:

V současné době je často diskutovaným tématem období týkající se přechodu žáků na 2. stupeň základní školy. Často kladenou otázkou je, zda jsou nejen žáci a rodiče, ale také učitelé dostatečně informováni o případných adaptačních obtížích, které mohou v souvislosti s přechodem nastat. Prostřednictvím výzkumné sondy jsem se pokusila zjistit, jak toto období vnímají jednak samotní žáci, jednak budoucí učitelé.

#### 8.1 Cíle výzkumné sondy

Cílem výzkumné sondy je zjistit

- jak samotní žáci vnímají změny týkající se přechodu z 1. stupně na 2. stupeň základní školy

-co považují budoucí učitelé za důležité a kritické v tomto období.

S ohledem na teoretickou část se pokusím zdůvodnit, proč jsem zvolila právě tyto cíle. Nejprve se zaměřím na žáky a v druhé části nastíním problematiku z pohledu budoucích pedagogů.

#### Žáci

Přechodové období je velice důležitou součástí života každého žáka. Je to období plné změn, nejen změn týkajících se vývoje žáka z hlediska psychologického, ale i změn, které jsou spjaté s pohledem na školu, rodinu, kamarády a spolužáky.

Psychologické změny, jak je již zmíněno v teoretické části práce, souvisí s obdobím puberty. Žáci mění své názory a postoje vůči učitelům a škole. Vztah k učiteli je neutrálnější a školák má vyhraněný postoj ke škole. Nejdůležitějším momentem v tomto období spočívá v orientaci žáků na své vrstevníky, snaha zařadit se do kolektivu, identifikace s určitou vrstevnickou skupinou. K rodičům žáci již nezaujímají tak pevnou vazbu jak tomu bylo v mladším školním věku.

Přechod z 1. na 2. stupeň je doprovázen změnami v pojetí výuky, nárůstem předmětů, vyučujících, mění se role žáků a mění se jejich sebehodnocení v tomto věku. Žákův vztah ke škole se mění, částečně se adaptovalo na školu a osvojilo si základní normy chování. Problém však vyvstává s nedodržováním a nerespektováním těchto norem. Proto mě zajímalo, jak toto období vnímají samotní žáci. Zajímaly mě jejich autentické výpovědi. Vzhledem k těmto skutečnostem jsem považovala za nejvhodnější zvolit metodu volných výpovědí.

### Učitelé

Z vlastní zkušenosti (souvislá pedagogická praxe) vím, že je přechodové období obdobím velice složitým a komplikovaným řadou problémů. Tyto problémy se netýkají pouze vzdělání, ale jsou spjaty také s výchovou žáků.

Největší potíže, se kterými jsem se jako učitelka 2. stupně setkala se týkají kázně a přístupu žáka k plnění školních povinností. Žáci při hodinách vyrušovali, nespolupracovali a neplnili zadané úkoly. Občas byli drzí a neuvědomovali si, jak se mají chovat, jak správně jednat a vystupovat při hodinách ve školním vyučování.

Podle mého názoru jsou žáci na 2. stupni navyklí na určitý řád z 1. stupně, a proto je nezbytně nutné, aby žáci byli na začátku každé hodiny seznámeni s novými pravidly, které musejí striktně dodržovat a plnit. U některých žáků jsem zpozorovala problém se správnou adaptací na 2. stupni (problémy kázeňské i problémy s prospěchem).

Zajímalo mě, zda moji kolegové, budoucí učitelé, vnímají toto období jako důležité. Zda si uvědomují, že ne všichni žáci se na změny, které souvisí s přechodem na 2. stupeň, adaptují stejně rychle a bez problémů.

## 9. Pohled žáků na problematiku přechodu z 1. stupně na 2. stupeň

### 9.1. Použité metody a popis sběru dat

Pro zjišťování, jak žáci vnímají přechod z 1. na 2. stupeň, jsem použila metodu volných výpovědí. Jak jsem již zmínila výše, tato metoda umožňuje získat autentické výpovědi žáků, umožňuje jim vyjádřit se k dané problematice způsobem, který jim přijde vhodný. Žáci psali slohovou práci na téma: „*Já a moje 6. třída.*“

Téma bylo zadáno 19 žákům z 6. ročníku základní školy J.Š. Baara, Jírovceva 967/9/a, 370 01 České Budějovice, v rámci hodiny českého jazyka. Před zadáním slohové práce s žáky nebyl veden rozhovor na dané téma. Vyučující učitelka žákům nastínila problematiku, o čem mají psát, na jaké momenty se mají zaměřit.

### 9.2 Zpracování výsledků

Z celkového počtu 19 žáků se 1 žák nevyjádřil vůbec – odevzdal prázdný papír. Práce by se daly popsat z hlediska obsahového, pravopisného, ale i z hlediska úpravy práce. Z 19 žáků se 15 žáků ve svých výpovědích vyjadřovali ve větách. Výpovědi 3 žáků obsahovaly pouze útržky vět, hesla. 1 žák svou výpověď pojal jako výčet hesel. Výpověď žáka, který se k danému tématu vůbec nevyjádřil, obsahuje 1 větu.

Výpovědi žáků mě zajímaly především z hlediska obsahového. Několik prací bylo zaměřeno na oblíbenost či neoblíbenost předmětů: „*Nebaví mě tyto předměty: Hv, Ov, D, Čj, M., Z.*“, jiné zmiňovaly pohled žáků na učitele: „*Můj problém je učitelský tlak.*“, „...*a náš třídní Šimek je to velice dobrý učitel...*“

Jiné práce vypovídaly o spolužácích a kamarádech: „*A také je tady více dětí a více kamarádů.*“, „*Je tu dobrá spolupráce a kámoši.*“

Objevily se i názory žáků přímo na 2. stupeň, konkrétně na náročnost výuky: „*6. třída je moc moc moc těžká.*“, „*Ale v 5. třídě to bylo mnohem lepší, tam bylo mnohem míň předmětů...*“

U všech 19 žáků se objevilo celkem 55 konkrétních sdělení, které jsem rozdělila podle obsahu výpovědí do 5 kategorií. Nejvíce sdělení u jednoho žáka bylo 5, nejméně 0 (výpověď žáka, která obsahovala pouze větu: „*Ve třídě nás je 25 dětí.*“

Výpověď tohoto žáka jsem do popisu a interpretace výsledků nezařadila.

### **1. Porovnání 5 třídy a 6. třídy**

*Např.: „Já si myslím, že 6. třída je lepší, protože 5. třída byla moc lehká, ...“*

### **2. Spokojenost**

*Např.: „V 6.B se cítím docela dobře.“*

### **3. Předměty**

*Např.: „V 6. třídě mě nebaví přírodopis a zeměpis a nejvíc mě baví tělocvik a výtvarka a matematika...“*

### **4. Učitelé**

*Např.: „...na všechny předměty jsme měli jednu paní učitelku Annu Hanzalovou byla moooc hodná jako ta v 6. třídě na Vv a teď máme přísnějšího pana učitele Šimka...“*

### **5. Kamarádi**

*Např.: „A baví mě bejt s kamarádama.“, „Nejlepší kamarádi jsou Štefa a Luky.“*

### 9.3 Popis a interpretace výsledků volných výpovědí žáků

V této části práce se zaměřím na popis jednotlivých kategorií, které žáci zmiňovali ve výpovědích a které jsou vypsány v předchozí kapitole.

1. Porovnání 5. třídy a 6. třídy – tuto kategorii zmiňuje z celkového počtu 19 žáků ve svých výpovědích 7 žáků. K této kategorii se vyjádřilo celkem 6 žáků.

Žáci porovnávají tyto 2 ročníky hned z několika pohledů:

- 1 žák ze 7 zažívá v 6. třídě více legrace oproti 5. třídě  
*„V této třídě je více legrace než v 5.B.“*
- 1 žák ze 7 nepocítuje téměř žádné změny v přechodu z 5. třídy do 6. třídy  
*„Když jsem přešel z 5. do 6. tak to vstřebávám docela dobře“*
- 2 žáci ze 7 komentuje přechod z hlediska počtu a náročnosti předmětů  
*„v páté třídě nebylo tolik předmětů“*
- 1 žák ze 7 musel přejít na 2. stupeň na jinou základní školu, původní základní škola měla pouze 1. stupeň  
*„Ale šťve mě, že jsem musel přestoupit, protože v té mojí škole to je jenom do 5. třídy.“*
- 3 žáci ze 7 charakterizují 5. třídu jako lehčí oproti 6. třídě  
*„...v páté třídě to bylo lehčí...“*

2. Spokojenost – celkem 8 žáků z 19 žáků hodnotí 2. stupeň kladně, s pocitem spokojenosti a pohody. Reakce žáků se nepatrně liší. Tuto kategorii naplnilo celkem 7 žáků.

- 5 žáků z 8 žáků se na 2. stupni cítí dobře  
*„6. třída je dobrá.“* , *„Cítím se tady moc dobře.“*
- 1 žák se cítí být v pohodě, nevidí žádné problémy s přechodem na 2. stupeň  
*„Jo zatím je to v pohodě.“*
- 2 žákům se v 6. třídě líbí  
*„Mně se tu líbí.“*

3. Předměty – tato kategorie se ve výpovědích objevila celkem 21x z celkového počtu výpovědí žáků, kterých je 19. Někteří žáci ve svých výpovědích uváděli více podkategorií. Žáci nejčastěji spojují problém 2. stupně s rostoucím počtem předmětů ve srovnání s 1. stupněm. Předměty si žáci sami ve svých výpovědích rozdělili na předměty oblíbené a

neoblíbené, nejlepší a nejhorší a také uváděli fakt, že jsou nespokojeni s přibývajícím počtem nových předmětů. Celkem 16 žáků naplnilo tuto kategorii.

Na základě výpovědí žáků jsem kategorii předmětů rozčlenila na tyto podkategorie:

- Žáky baví nebo nebaví konkrétní předmět – 13 žáků hodnotí 6. třídu podle toho, jaké předměty je baví či nikoli.  
*„V 6. třídě mě nebaví přírodopis a zeměpis a nejvíce mě baví tělocvik a výtvarka.“*
- Žáci jsou nespokojeni s přibývajícím počtem předmětů – 5 žáků spatřuje problém 6. třídy v počtu vyučovacích předmětů  
*„V páté třídě nebylo tolik předmětů“*
- Žáci dělí předměty na nejlepší a nejhorší – toto stanovisko zaujímají 3 žáci z celkového počtu  
*„Můj nejlepší předmět je Hv a Vv.“*

Kategorie předmětů úzce souvisí s další vytyčenou kategorií tj. kategorie učitelé.

4. Učitelé – z hlediska zpracování výpovědí je tato kategorie, pro mě, nejzajímavější. Z výpovědí, které žáci uvádějí, lze vyčíst zajímavé postřehy. Z pohledu žáků, jak uvádějí ve výpovědích, rozdělím tuto kategorii do 5 podkategorií. Tyto kategorie jsou patrné v 11 z 19 výpovědí. Tuto kategorii naplňuje celkem 9 žáků.

Rozdělení do podkategorií úzce souvisí s žakovým pohledem a postojem ke konkrétnímu vyučujícímu. Na základě sympatií, které žák zaujímá k danému učiteli, závisí i jeho záliba v předmětech na 2. stupni. S tím je spojen žákův přístup ke škole (učení, kázeň při hodinách, plnění úkolů).

- Žák se ve výpovědi zmiňuje o konkrétním učiteli jako o nejlepším ze všech učitelů. Tento názor sdílí 5 žáků z 19  
*Např.: „Nejlepší učitel je Miler a Šimek.“*
- Žák hodnotí učitele jako velice dobrého. Tuto skutečnost vyčteme pouze v 1 případě ze všech 19 výpovědí  
*Např.: „...náš třídní Šimek je velice dobrý učitel...“*
- Učitelé na 2. stupni jsou přísní. Ve 2 výpovědích se setkáme s tímto žakovým názorem  
*Např.: „Nejotravnější je přírodopis, protože máme přísnou učitelku.“*

- Učitelé na 2. stupni jsou příjemní. Z 19 výpovědí se jen 1 žák takto vyjádřil.

*Např.: „Učitelé v 6. třídě jsou příjemní.“*

- Žák porovnává učitele z 1. a z 2. stupně. Pouze v 1 případě z 19 výpovědí se setkáme s tímto postojem žáka

*Např.: „...v 5 třídě jsme měli jednu paní učitelku Annu Hanzalovou, byla moc hodná jako ta v 6. třídě na Vv a teď máme přísnějšího pana učitele...“*

- Učitel mě nevyvolá, i přesto, že se hlásím. Tento názor sdílí pouze 1 žák.

*Např.: „když se hlásím, tak mi řekne abych dal ruku dolů.“*

5. Kamarádi – velice důležitá kategorie. Potvrzuje se tu fakt, že vrstevníci pro žáky v tomto období představují nedílnou a důležitou součást jejich života. Žáci ve svých výpovědích tuto kategorii vnitřně dále člení. Na základě jejich členění jsem vytyčila 4 podkategorii. Z celkového počtu 19 se tato kategorie objevuje u 8 žáků. Celkem 8 žáků naplňuje tuto kategorii.

- Na 2. stupni mám více nových kamarádů.

*Např.: „A také je tu více dětí a více kamarádů.“*

- Žák je rád s kamarády

*Např.: „A baví mě bejt s kamarádama.“*

- Žáci mají vybrané nejlepší kamarády

*Např.: „Nejlepší kamarádi je Štefi a Lukáš.“*

- Žák pohlíží zvlášť na chlapce a zvlášť na dívky

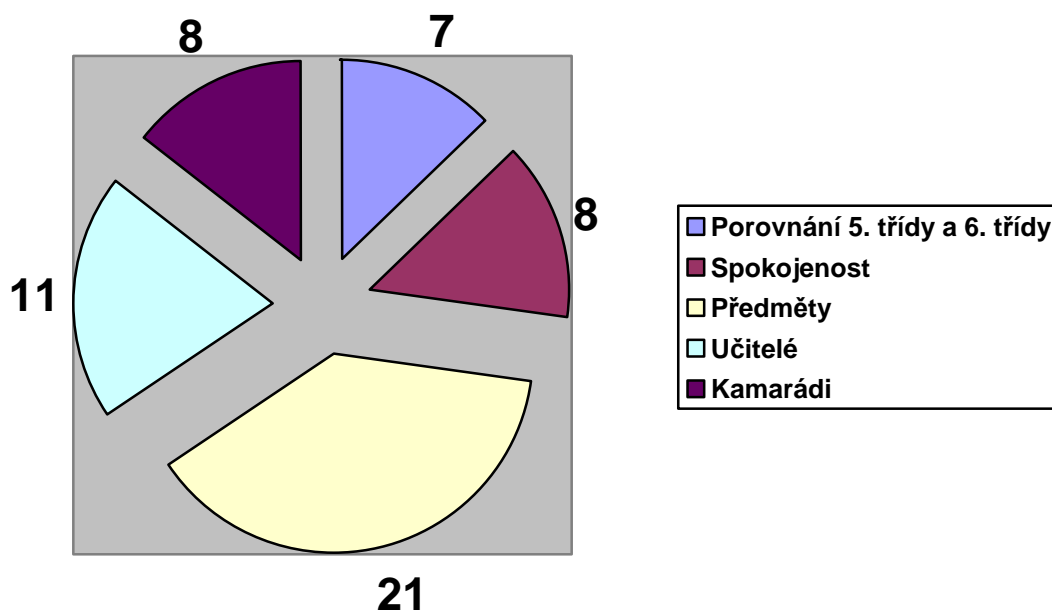
*Např.: „Kluci jsou tu protivní a holky s nima to jde, jsou to mé kamarádky.“*

- Žák se rád kamarádí se staršími spolužáky  
*Např.: „A radši se kamarádím s většíma klukama.“*



## 9.4 Grafické znázornění výsledků

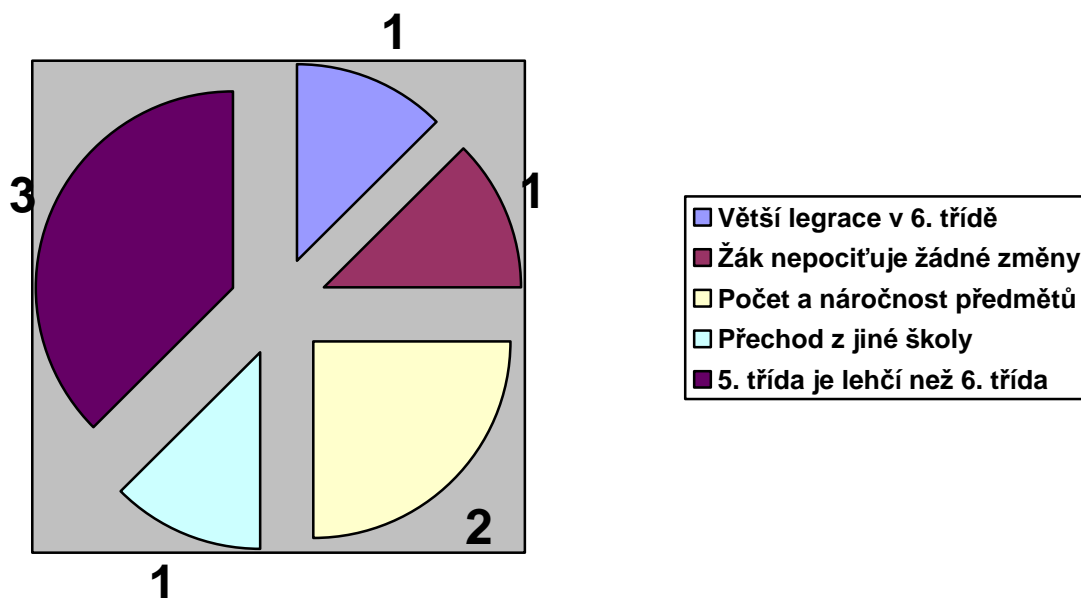
Graf č. 1 Členění na kategorie podle výpovědí žáků



Z celkového počtu 19 odevzdaných volných výpovědí žáků, jsem si vytyčila 5 základních kategorií. Tyto kategorie vyplývají z obsahové stránky prací.

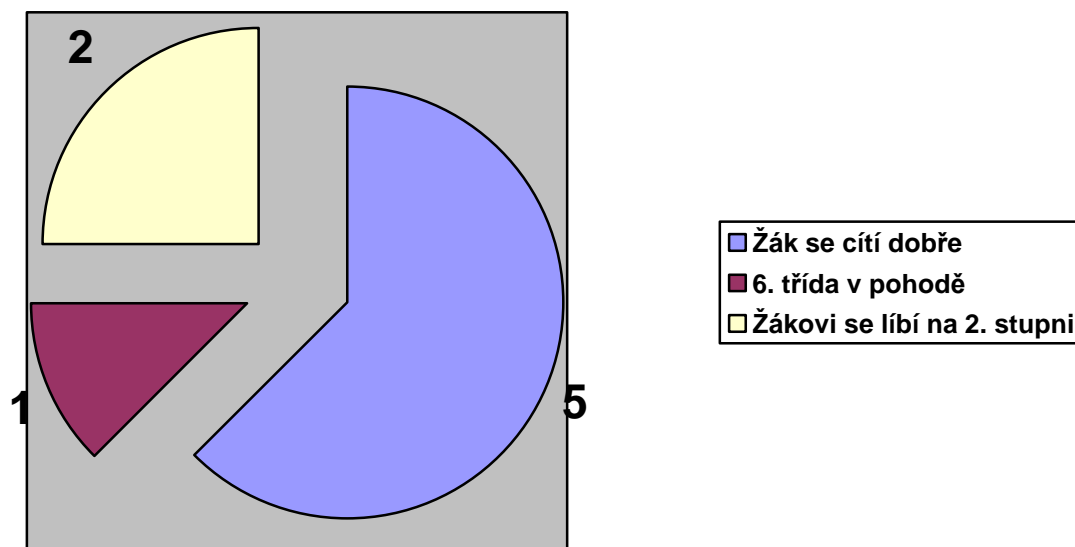
Z grafu lze vyčíst, že žáci ve svých výpovědích zmiňovali ne jednu kategorii. V některých výpovědích jsem vyčetla více informací, jiné práce v sobě zahrnovaly pouze jedinou kategorii.

**Graf č. 2 Kategorie Porovnání 5. třídy a 6. třídy**



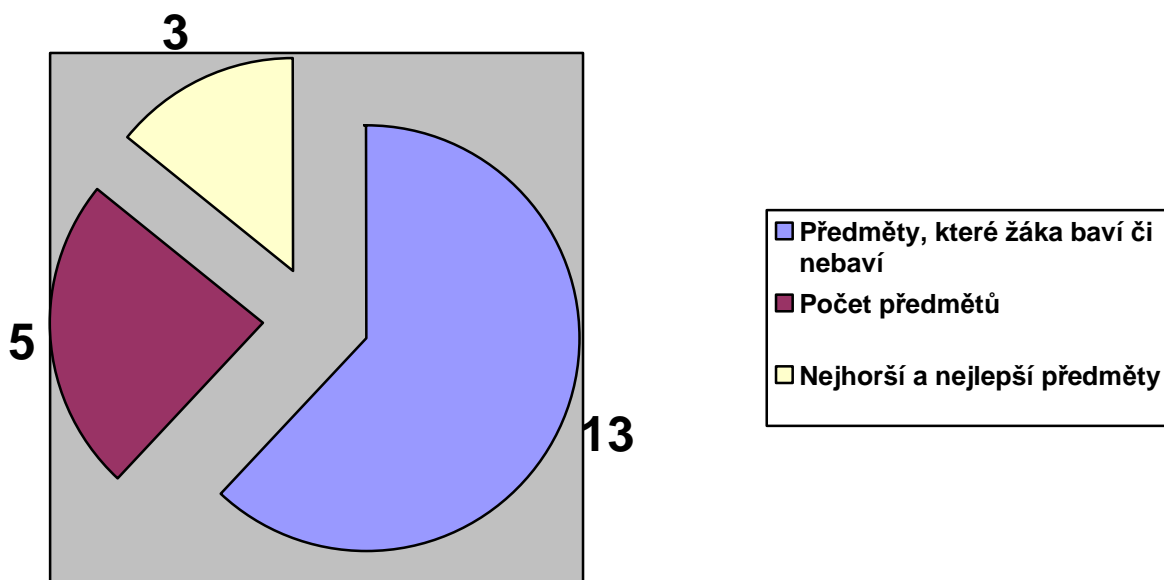
Graf nás informuje o skutečnosti, že z celkového počtu 19 výpovědí, se ke kategorii č. 1 vyjádřilo 8 žáků. 1 žák zažívá více legrace na 2. stupni, 1 žák nepocítuje žádné změny, 2 žáci vidí problém 2. stupně ve velkém počtu předmětů a v jejich náročnosti vzhledem k přípravě. 1 žák ze 7 přechází z jedné školy na školu jinou a pro 3 žáky byla 5. třída lehčí než 6. třída.

**Graf č. 3 Kategorie Spokojenost**



Graf nám nastiňuje kategorii spokojenosti. Z celkového počtu 19 žáků se vyjádřilo 8 žáků ke této kategorii. 5 žáků se na 2. stupni cítí dobře, pro 1 žáka je 6. třída v pohodě a 2 žákům se v 6. třídě líbí.

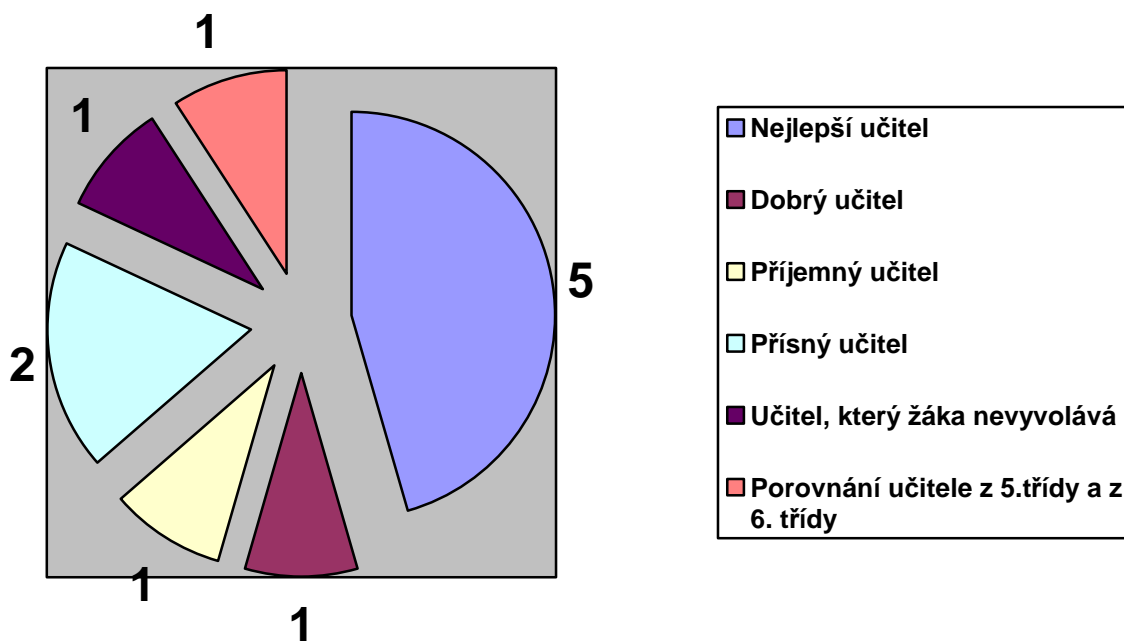
**Graf č. 4 Kategorie Předměty**



Graf nám popisuje kategorii předmětů. Z celkového počtu 19 výpovědí, se ke kategorie předmětů žáci vyjadřují v 21 případech.

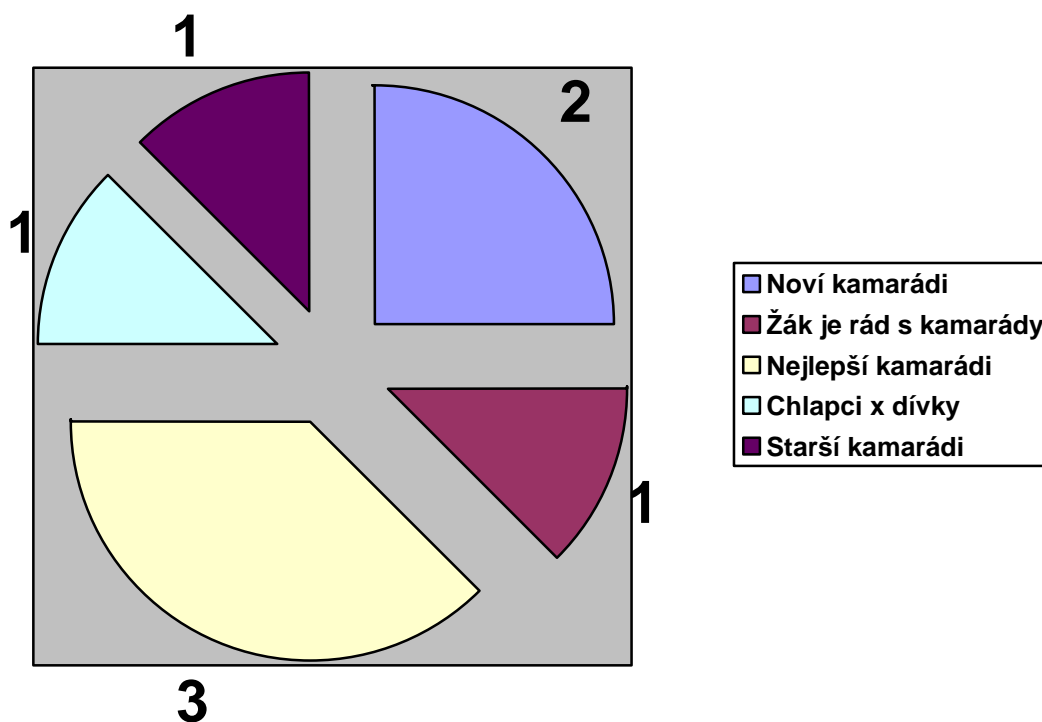
13 žáků si rozdělilo předměty na ty, které je baví a na předměty, které je nebaví. 5 žáků vidí nevýhodu 2 stupně ve velkém počtu předmětů oproti 1. stupni a 3 žáci si předměty rozdělili na nejhorší a nejlepší.

**Graf č. 5 Kategorie Učitelé**



Graf nás informuje o kategorii, která charakterizuje pohled žáků na učitele na 2. stupni. Z 11 žáků má 5 žáků na 2. stupni vybraného nejlepšího učitele, 1 žák charakterizuje učitele jako dobrého, 1 žáka učí příjemný učitel, 2 žáci zhodnotili učitele jako přísného. V 1 případě je žák nevyvoláván učitelem a 1 žák porovnává učitele z 5. třídy s učitelem z 6. třídy.

Graf č. 6 Kategorie Kamarádi



Graf popisuje kategorii kamarádi na 5 podkategorií. 2 žáci vidí klady 2. stupně v možnosti najít si nové kamarády, 1 žák je rád v kontaktu se svými kamarády. 3 žáci mají v 6. třídě vybrané nejlepší kamarády. 1 žák dělá rozdíl mezi chlapci a dívkami a 1 žák se kamarádí se staršími spolužáky.

## 10. Shrnutí výsledků

V této části práce jsem se snažila zachytit, na základě volných výpovědí žáků momenty, které vnímají žáci jako charakteristické pro 6. třídu, to znamená v momentě přechodu z 1. stupně na 2. stupeň základní školy.

Výsledky, ke kterým jsem dospěla v podstatě potvrdily některé momenty zmiňované v teoretické části.

1. Jako změnu vnímají žáci nové předměty.
2. Učitele žáci nevnímají jako vzor či bezvýhradní autoritu.
3. Vrstevníky (spolužáky) vnímají jako důležitou součást života.
4. Určitá změna souvisí s návyky a chodem na 2. stupni. Někteří žáci mají již osvojené určité normy chování a jednání (v 6. třídě jsou spokojeni), jiní se s nimi teprve seznamují.
5. Žáci vnímají 6. třídu jako velice obtížnou v porovnání s 5. třídou, která byla mnohem lehčí, neměli tolik předmětů a vyučoval je pouze jeden učitel.

Před zadáním slohové práce, ale ani po napsání volných výpovědí jsem s žáky neabsolvovala žádné sezení a nediskutovala jsem s nimi danou problematiku, i když si myslím, že by to pro moji práci bylo značně přínosné.

Zda bylo vhodně formulované téma slohových prací či ne, se ukáže při kompletním rozboru jednotlivých prací, který mi ukáže, zda se nemělo položit širší téma: „*Jak se změnil můj život přechodem na 2. stupeň?*“, kde by se žáci mohli zmínit i o změnách ve vztazích, v přístupu k rodině, v přístupu řešení konkrétních problémů.

Možné je, že žáci přechodové období nevnímají ani nechápou tak, jak by měli, a proto se ve výsledcích neobjevují důležité momenty např. žádná zmínka o rodině, období puberty. Nevidí v tomto období žádnou výraznou změnu, neřeší žádné problémy doma ani ve škole.

## **11. Pohled budoucích pedagogů na problematiku přechodu z 1. stupně na 2. stupeň**

### **11.1 Použité metody a popis sběru dat**

Pro zjišťování, jak budoucí pedagogové nahlíží na problematiku přechodu žáka z 1. stupně na 2. stupeň základní školy, jsem použila metodu rozhovorů. Téma rozhovorů bylo: *„Jak se mi vyučovalo v 6. třídě, jaké důležité momenty jsem během výuky postřehla?“*

Jak jsem již zmínila, zajímá mě, jestli i moji kolegové, budoucí učitelé sdílejí stejné názory na tuto problematiku a zda si uvědomují, že změny související s přechodovým obdobím se týkají každého žáka individuálně.

Rozhovory jsem prováděla se 4 kolegyněmi v budově pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Před rozhovorem jsem kolegyním danou problematiku nastínila a vysvětlila jsem jim cíl těchto rozhovorů.

### **11.2 Zpracování výsledků**

Celkem 4 dotazované kolegyně se vyjádřily k dané problematice. Jejich odpovědi jsem si zapsala, abych poté mohla provést popis a interpretaci výsledků.

Odpovědi kolegyní mě zajímaly především z hlediska jejich pohledu na danou problematiku, zda spatřují problémy spojené s tímto obdobím stejně jako já, jestli je vůbec vnímají.

Všechny kolegyně zmiňovaly fakt, že žáci v 6. třídě jsou aktivní, spolupracují a jsou kreativní: *„Jinak ta třída byla aktivní...“* Další moment, který kolegyně zmiňovaly, se týká kázně žáků při vyučování: *„Neměla jsem žádné kázeňské problémy.“* Jedna dotazovaná dokonce uvedla, že na začátku roku na žácích zpozorovala, že si nemohou zvyknout na výuku v 6. třídě a na učitele: *„Největší problém jim dělal přechod z prvního stupně na druhý, zvyknout si na soustředěnější práci i na jiného učitele.“*

Objevil se i názor, že je žákům třeba výklad hodiny několikrát opakovat: *„Vše jsem musela několikrát opakovat a pořádně vysvětlit.“*



Celkem se u 4 dotazovaných objevilo 9 konkrétních výpovědí, které jsem rozdělila podle obsahu do 4 kategorií.

**1. Přejít z 1. stupně na 2. stupeň**

*Např.: „...je důležité zajet při hodině určitý řád...“*

**2. Žáci**

*Např.: „Z dětí je vidět nadšení.“*

**3. Kázeň**

*Např.: „Neměla jsem kázeňské problémy.“*

**4. Opakování výkladu**

*Např.: „Vše jsem musela několikrát opakovat.“*

### 11.3 Popis a interpretace výsledků rozhovorů s budoucími pedagogy

V této části práce se zaměřím na popis jednotlivých kategorií, které dotazované kolegyně zmiňovali v odpovědích a které jsou vypsány v předchozí kapitole.

1. Přejchod z 1. stupně na 2. stupeň – celkem 2 ze 4 dotazovaných postřehly při výuce momenty, ze kterých vyplývá nepřipravenost žáků na 2. stupeň. Celkem se tento postoj objevuje ve 2 rozhovorech.

- Žákům dělá přechod z 1. na 2. stupeň problém

*Např.: „Největší problém na začátku roku jim dělal přechod z prvního stupně na druhý.“*

- Žáci nebyli samostatní při práci v hodině

*Např.: „Ještě nebyli dost samostatní.“*

2. Žáci – tato kategorie charakterizuje práci žáků při výuce. Byla zmíněna u 4 dotazovaných, celkem se objevovala 8x v rozhovorech. Vnitřně je rozčleněna na několik podkategorií.

- Žáci jsou při hodině aktivní, snaživý a spolupracují

*Např.: „Šestáci jsou snaživí a mají chuť něco tvořit.“*

- Žáci jsou kreativní a tvořiví

*Např.: „Děti jsou kreativní.“*

- Z žáků vyzařuje nadšení

*Např.: „Z dětí je vidět ještě nadšení.“*

- Žáci byli zvyklí pracovat a plnili úkoly

*Např.: „Byli zvyklí pracovat, byli rychlí, úkoly plnili.“*

3. Kázeň – na problematiku kázně při výuce poukázaly 3 z dotazovaných kolegyně. Celkem se tato kategorie objevila ve 3 rozhovorech.

- Žáci jsou ukázněni

*Např.: „Při hodině byl klid a pořádek.“*

- Žáci vyrušovali

*Např.: „Žáci už trošku vyrušovali.“*

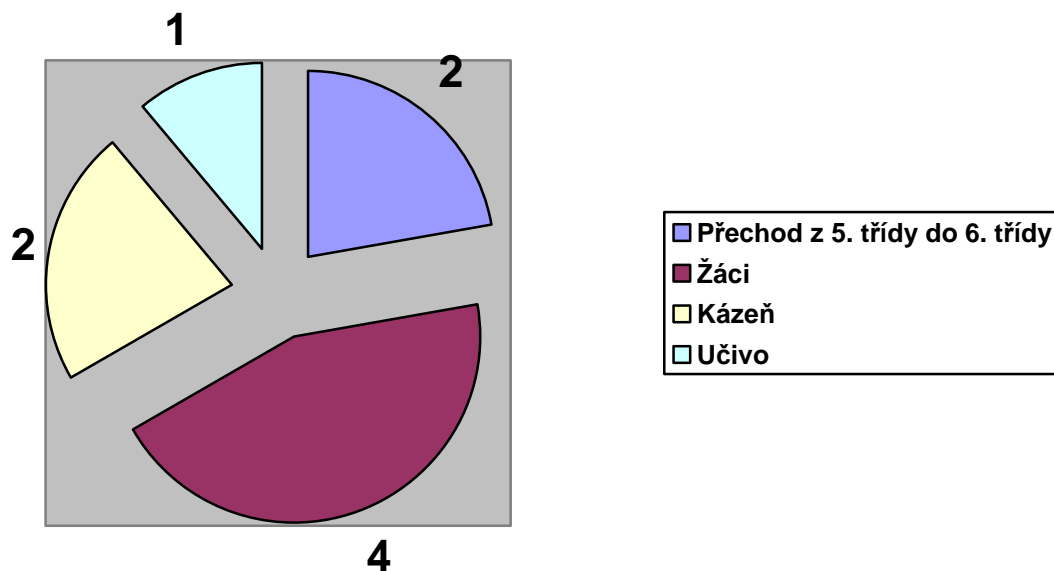
4. Výklad učiva – důležitá kategorie. Tento moment při výuce postřehla pouze 1 kolegyně ze 4 dotazovaných, tudíž se celkem objevuje jen jednou.

- Učivo je nezbytné opakovat

*Např.: „...vše jsem musela několikrát opakovat a pořádně vysvětlit.*

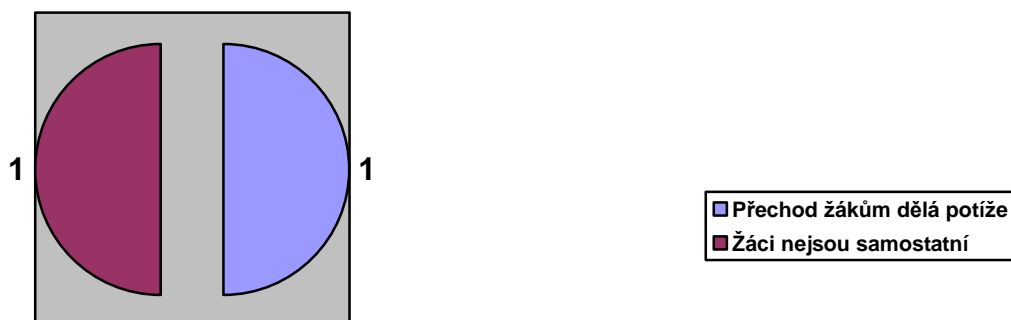
## 11.4 Grafické znázornění výsledků

Graf č. 7 Členění na kategorie na základě rozhovorů s kolegyněmi



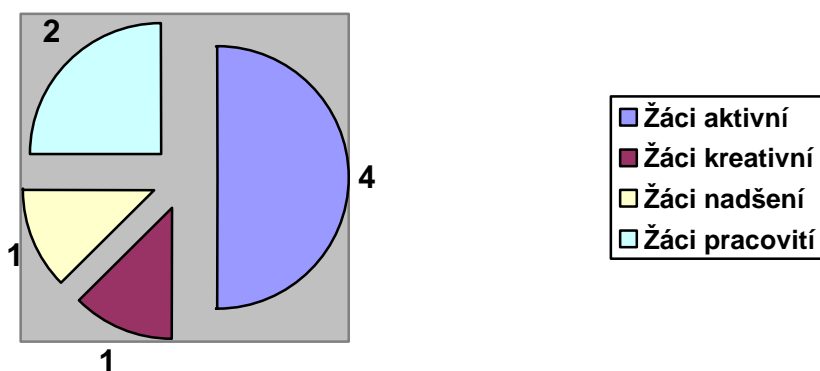
Z grafu vyplývá skutečnost, že ze 4 dotazovaných 2 kolegyně vidí problém žáků zvyknout si na chod výuky v 6. třídě. 4 kolegyně hodnotily žáky jako aktivní, kreativní. 2 kolegyně zmínily kázeň, se kterou ani jedna neměla problémy při vyučování a 1 kolegyně mi sdělila fakt, že žákům bylo nutno učivo několikrát opakovat, aby ho žáci správně vstřebali a pochopili.

**Graf č. 8 Kategorie Přejchod žáků z 1. na 2. stupeň**



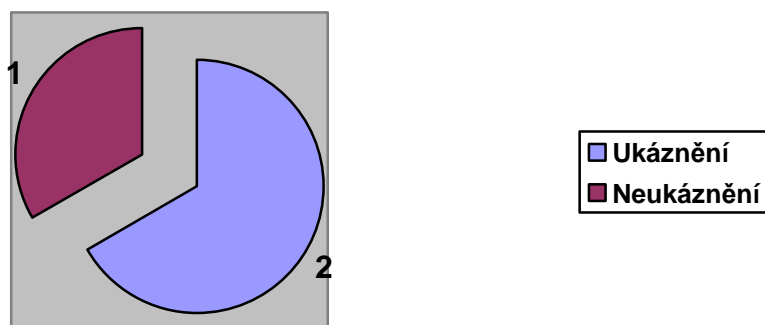
Z grafu lze vyčíst, že 2 dotazované zmiňují fakt, že žáci mají při přechodu na 2. stupeň problémy. 1 kolegyně spatřuje potíže při samostatné práci žáka v hodině, druhá toto hledisko zpozorovala na začátku školního roku při výuce.

**Graf č. 9 Kategorie Žáci**



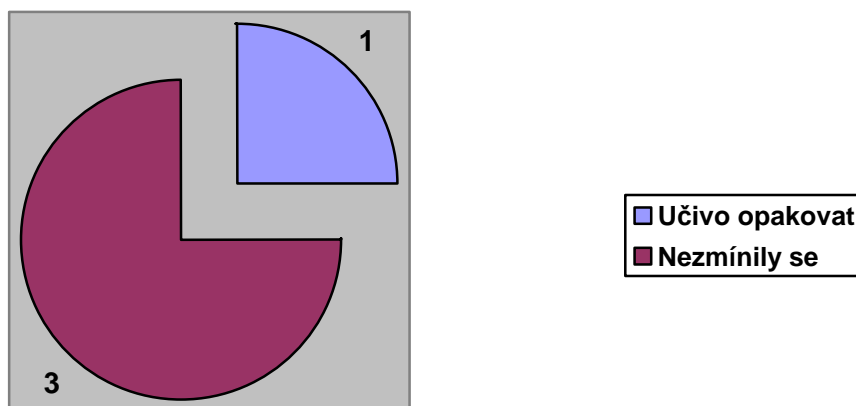
Graf nás informuje o žácích, jak na žáky pohlíží jednotlivé dotazované kolegyně. Ve 4 případech se o žácích vyjadřují jako o aktivních, v 1 případě jsou žáci kreativní, v 1 případě jsou žáci nadšení při práci v hodině a ve 2 případech jsou žáci pracovití a plní své úkoly.

**Graf č. 10 Kategorie Kázeň**



Z grafu lze vyčíst, že ve dvou případech žáci byli ukáznění a při výuce byl klid. V 1 případě žáci začali být nepozorní a vyrušovali.

**Graf č. 11 Kategorie Výklad učiva**



Graf nás informuje o skutečnosti, že je nutno při hodině probírané učivo opakovat k ujasnění a pochopení, 3 dotazované se k této kategorii nevyjádřily.

## 12. Shrnutí

Tato část práce zachycuje momenty z rozhovorů, které jsem prováděla s kolegyněmi (budoucí pedagogové). Momenty, které zde rozebírám dotazované kolegyně postřehly a zaznamenaly při výuce v 6. třídě na základní škole. Vyzdvihla jsem jen ty momenty, které považuji za stěžejní k problematice přechodu žáků z 1. stupně na 2. stupeň.

Výsledky, ke kterým jsem dospěla a které jen z části potvrdily důležité momenty zmiňované v teoretické části jsou:

1. Nutnost opakování učiva pro snadnější vstřebání probírané látky
2. Začínají se objevovat kázeňské problémy u žáků, někteří začínají vyrušovat chod vyučování.
3. Žáci jsou stále aktivní, spolupracují při hodinách a jsou snaživí.
4. Na začátku výuky lze zpozorovat nepřípravenost žáků na výuku na 2. stupni.

Výsledky úplně nepotvrdily kritické momenty týkající se právě přechodového období. Je možné, že jsem kolegyním nesprávně vysvětlila cíl rozhovoru. Další možné vysvětlení, proč výsledky rozhovorů zcela nepotvrzují můj cíl práce, je to, že kolegyně nespatřují jiné momenty ve výchově, ale i vzdělání žáků za důležité.

Za důležité bych považovala zmínit, že žáci vyhledávají kamarády, kteří pro ně začínají být v tomto věku důležití. Za zmínku by stálo i fakt, že žáci často při hodinách povídají o své rodině, která postupně ztrácí na významu na úkor vrstevníků.

Své postřehy a momenty z výuky rozepíši v další části práce a pokusím se je vysvětlit na základě teoretických poznatků.

## **13. Můj osobní pohled na žáky ze tříd 2. stupně základní školy na základě souvislé praxe**

Na základě vykonané souvislé pedagogické praxe mohu také zhodnotit období přechodu žáků z 1. stupně na 2. stupeň základní školy. Na 2. stupni jsem vyučovala 6., 7. 8. i 9. ročník. Z hlediska této výzkumné studie jsou pro mě stěžejní postřehy z výuky 6. tříd.

### **13.1 Osvojování si norem a dodržování pravidel ve škole**

Žáci si teprve osvojují určitý řád, který si stanoví vyučující při výuce. Na tento řád žáci nebyli doposud zvyklí, proto to pro ně je zpočátku velice obtížné. Na začátku hodiny žáci nebyli připravení na výuku předmětu – pomůcky měli ještě v aktovce nebo je neměli vůbec.

Při hodinách se nehlásili, vykřikovali, mluvili jeden přes druhého. Vždycky jsem žákům musela vysvětlit, že s musí hlásit, aby ho slyšeli ostatní spolužáci a mohli reagovat na jeho názor či nápad.

#### **13.1.1 Učivo**

Na žácích bylo vidět, že některé informace, týkající se výkladu, nechápou a bylo nutné dané učivo několikrát vysvětlit pro správné pochopení. Bylo pro ně obtížné. Žáci si občas stěžovali, že mají moc učení, že na takový přístup nebyli zvyklí. Při zadávání domácího úkolu měli žáci vždycky připomínky typu : „*Proč máme tolik domácích úkolů?*“ „*Kde to mám hledat?*“

Žákům v 6. třídě bylo nutno psát poznámky na tabuli. Nemohla jsem jim nic diktovat, byli pomalí a zápis do sešitů trval dlouho.

#### **13.1.2 Práce žáků v hodině**

Žáci byli aktivní a zapojovali se do výuky, hlásili se. Měli potřebu svým spolužákům sdělit své zážitky a dojmy, které souvisely s tématem hodiny. Pokud je vyučující při hodině nevyvolal, cítili se být ukřivdění. Svě úkoly plnili pečlivě. Nejvíce je bavilo hrát scénky, hry a vymýšleli různé nápady. Kreativita je pro ně jako dělaná.

#### **13.1.3 Kázeň při hodinách**

Při výuce jsem neřešila žádné kázeňské problémy. Žáci sice byli někdy roztěkaní a nepozorní, ale toto chování nijak zvlášť nenarušovalo chod hodin. Z 1. stupně byli zvyklí na vzájemnou spolupráci s učitelem, právě proto jim velké problémy dělalo, když po nich vyučující vyžadoval samostatnou práci. Nejraději pracovali ve dvojicích nebo po skupinkách.



Jejich chování je hodně dětské, i přesto, že si v některých situacích snažili hrát na dospělé. Názory na konkrétní události měli odposlouchané od svých rodičů. Tyto názory pak reprodukovali, i přesto, že se jich daný problém vůbec nedotýkal např. minulý režim v České republice. V rodičích stále spatřují oporu a představují pro ně autoritu. Mají z nich respekt.

#### **13.1.4 Spolužáci**

U některých žáků jsem zpozorovala, že spolupráce s konkrétním spolužákem je pro něj důležitá. Kdyby pracoval s jiným spolužákem, práce by pro něj nebyla tak přínosná. Vysvětluji si to tím, že si děti v tomto věku začínají hledat vrstevníky, se kterými se chtějí ztotožnit, chtějí se jim vyrovnat a být jako oni.

Ve třídě, kde jsem učila, se daly vyzorovat konkrétní skupinky žáků. Tyto skupinky se snadno identifikovaly hlavně před začátkem hodiny, kdy si žáci povídali a řešili různé problémy.

## 14. Závěr

V diplomové práci se mi podařilo nastínit problematiku přechodu žáka z 1. stupně na 2. stupeň základní školy. Je překvapující, jaké vlivy působí na změny žákovo osobnosti v období přechodu. Tyto změny jsem uvedla v teoretické části. Tato část je zaměřena na žáka z hlediska psychologického vývoje. Krátce jsem popsala pojetí 1. a 2. stupně podle Bílé knihy a zároveň jsem charakterizovala klíčové kompetence základního vzdělání vyplývající z rámcově vzdělávacího programu. Zároveň jsem se tyto kompetence snažila vystihnout v jednotlivých vývojových obdobích tj. mladším školním věku a ve středním školním věku.

Praktická část se skládala z volných výpovědí žáků a z rozhovorů s absolventkami pedagogické fakulty. Tyto práce jsem zadala při vykonávání praxe na základní škole v Českých Budějovicích. Rozhovory s absolventkami byly prováděny také v Českých Budějovicích na pedagogické fakultě. Žáky jsem o dané problematice informovala a snažila jsem se jim vysvětlit účel této výzkumné sondy.

Myslím si, že výzkumná sonda (volné výpovědi žáků a rozhovory s absolventkami) splnily účel této práce a budou využitelné nejen pro učitele, ale i rodiče v období přechodu žáka z 1. stupně na 2. stupeň základní školy.

## **15. Literatura**

### **Citovaná literatura:**

- Vágnerová, M. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha, Portál, 2000.

### **Použitá literatura:**

- Čížková, J.: Přehled vývojové psychologie. Olomouc, Univerzita Palackého 1999.
- Helus, Z.: Dítě v osobnostním pojetí. Praha, Portál 2005.
- Helus, Z.: Sociální psychologie pro pedagogy. Praha, Grada 2007.
- Lašek, J.: Sociálně psychologická klima školních tříd a školy. Hradec Králové, Gaudeamus 2001.
- Langmaier, J.: Vývojová psychologie pro dětské lékaře. Praha, Avicenum 1991.
- Matějček, Z., Pokorná, M.: Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk. Jinořany, H & H 1998.
- Smékal, V., Lacinová, L., Kuhla, L.: Dítě na prahu dospívání. Brno, Barrister & Principal 2004.
- Spilková, V. a kol.: Současné proměny primárního vzdělávání. Brno, Paido 2004.
- Stuchlíková, I.: Emoční problémy žáka. Praha, Portál 2005.
- Hartl, P.: Psychologický slovník. Budka, Praha 1993.

### **Internetové zdroje:**

- [www.msmt.cz](http://www.msmt.cz)
- [www.rvp.cz](http://www.rvp.cz)
- [www.rvp.cz/clanek/60/340](http://www.rvp.cz/clanek/60/340)

## 16. Přílohy

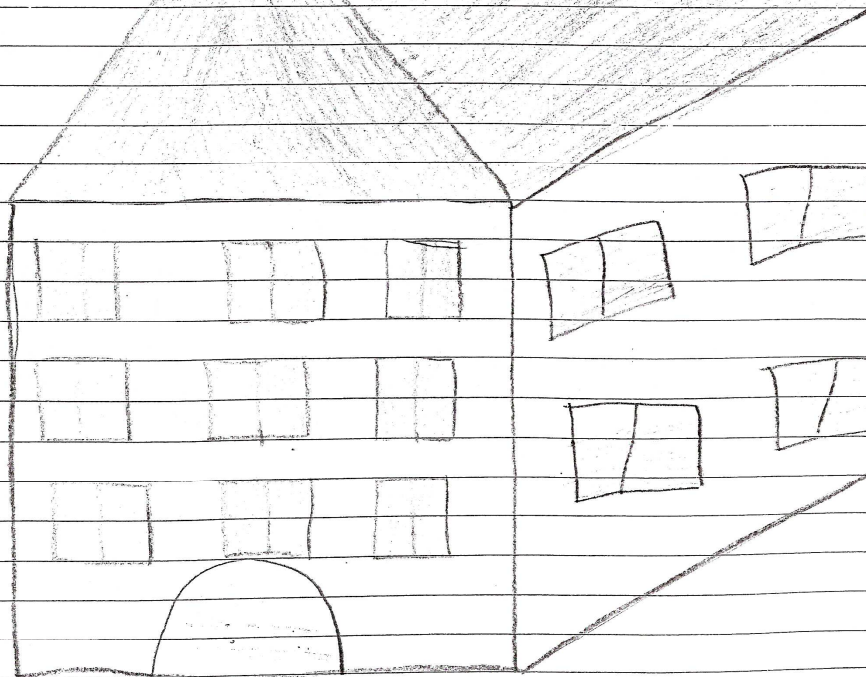
### Příloha č. 1

Miroslava Novotná G.B

27.11.07

já a moje 6. třída

V G.B se docela cítím dobře. V této třídě je více legrace než v 5.B. A také je tady více dětí a více kamarádů. Ze všech předmětů mě baví informatika a nebaví mě dějepis, protože buď píšeme nebo si povídáme nebo se mluvíme. Alespoň v 5. třídě bylo méně předmětů než v šesté. Nikdy mě baví se učit ale to jen někdy. Nejlip se naučím hudební výchovu. Nejobratnější je přírodopis, protože máme přísnou učitelku když promluvíme, tak hned píšeme. Alespoň někdy máme i dva sá se sebou a poradit nás zkouší. V naší třídě je asi 27 žáků a v páté třídě nás bylo 19 žáků.

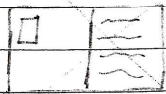


**Příloha č. 2**

DAVID KACÍREK 6B

Já a moje 6. třída

Můj problém je učitelství. Neboť má tyto předměty: Hv, Ov, D, Cj, M, Z.  
Nejlepší učitel je: Mýla. Je s ním bez záse. Jsou tu moc, přesněná!  
Pravidla tak, že ve všech máme 95% že dostaneme šest!



SOUHLASIM  
(PROTEST)

Příloha č. 3

Monika Hledová 6.8 27.11.10

já a máje 6. třídu

Ve 6 třídě máme nebarvy měř přirodopis a zeměpis  
a máje dějiny barvy tělocviče a rytmika a matematika pro  
je to i nikdy počítat máje barvy i nikdy je to v barvy ale  
i nikdy je to nudné? ale je to hezka. A když máje barvy  
tělocviče protože je to hezka a pracoval pater a dále pracoval.  
A když máje barvy rytmika protože je to v barva kreslit barvy-  
kama a když učím a to máje barvy. A když v 6 třídě máje  
to když barvy ale hezka máje kluci jsou hezky a když  
srima to jde ale jsou to máje kamarádky a učení máje  
když barvy ale někdy učení a máje třídní Tímek je to  
velice dobrý učitel naučil nás hodně co jsme nechtěli tak jsme  
pochopili a naši třídní je děti 26 dětí.

Příloha č. 4

27.11.2007

6B

JAKUB  
TRNKA

Já a moje 6. třída

Člověk má matematiku, dějepis, volitelný předmět, výtvarná,  
gymnastika, tělesná výchova, informatika, výtvarná lehká a těžká  
angličtina, čeština, zeměpis, přírodopis, dějepis, občanská výchova  
fyzika. 6. třída se mi líbí proto že máme pana učitele Jirku  
nebojí mě do školy, stábat, ale loví mě se před školou  
kubrat škola by měla začít od 9<sup>00</sup> - do 13<sup>00</sup>

A loví mě být a kamarádka, když jsem přišel z 5. do 6.  
šel po sčítání docela dobře. Mám mamku mi dáva do  
školy dva nebo tři notebooky a ke salámen a  
se synem nebo a ~~z~~ psátka a všechno si kávan jogurt.

~~z~~ Pato vstává 5<sup>00</sup> hod a v  
6<sup>22</sup> hod. mi jede autobus. A v práci a ve škole  
mám krevinku já jsem jakub Jirka (FOI, LOFI, SIMON, FBC,  
CUBA)

Příloha č. 5

Sandra Šimková 6.6.27.11.0

Já a moje 6. třída

V 6. třídě máme nejvíce favorů nejhorší vychova máme na IV  
moooooeee kodnou pani učitelku. Ale v 5. třídě to bylo mnohem  
lepší. 1. tam bylo mnohem méně předmětů a na všechny  
předměty jsme měli jednu naši učitelku Annu Kancalovou byla  
mnoho lepší jako na 6. třídě na IV a teď máme přesměřitel  
naši učitelku Šimkovou ale jako má stejně přijmeme jako já  
Šimek, Šimková a můj táta je taky Šimek ale jsi. A mam má.  
Děti a nehorší předmět je P, Z, Ma, F, D, tj. prostě skoro  
všechno P P P P P

A nejlepší kamarád(ka): Kochušková Lucka, Vrážová Neda,  
Šestáková Martina, tak to je vše



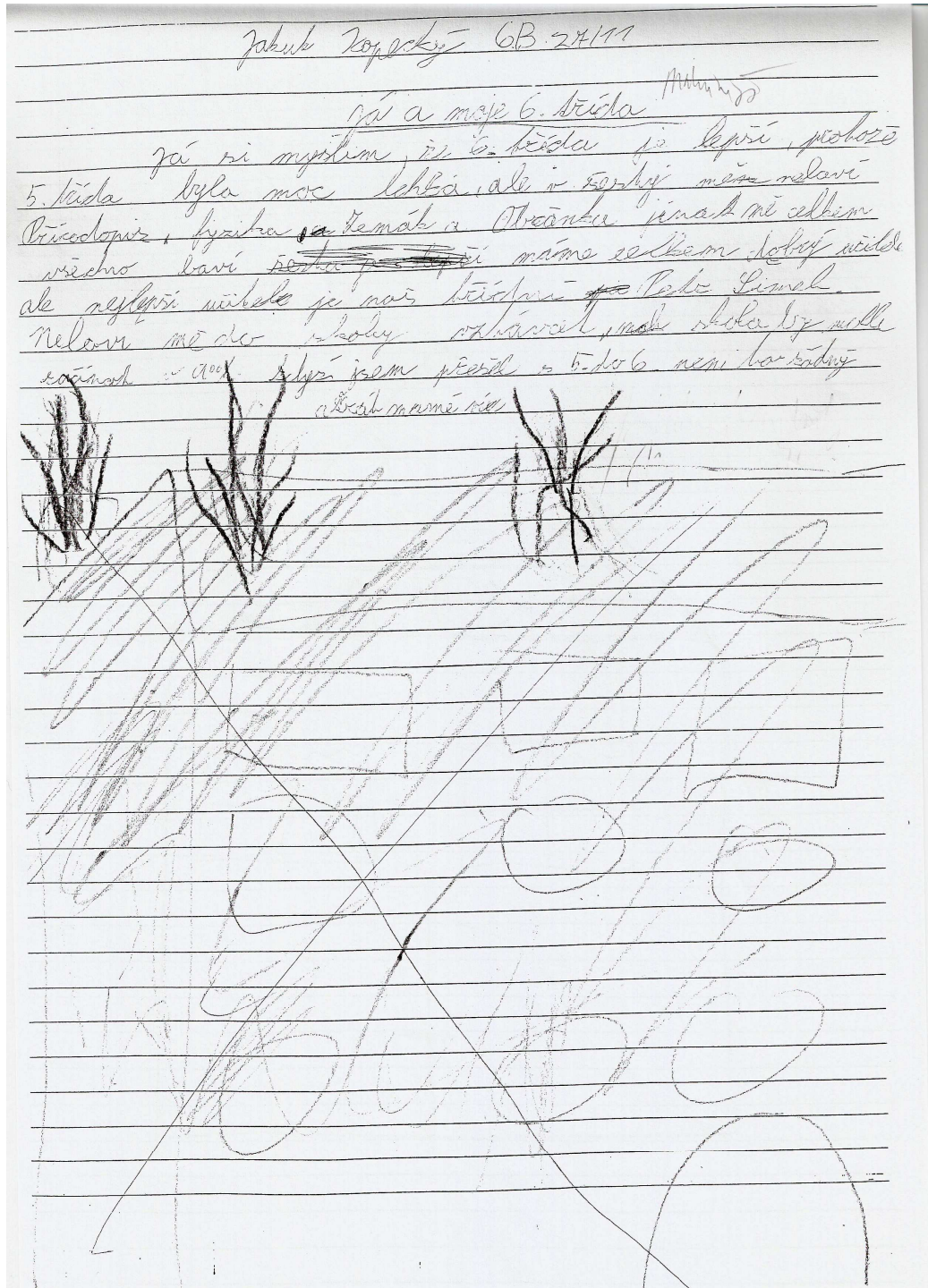
Příloha č. 6

matka: Páňa 6.B.  
já a moje 6. třída

6. třída je krásně moc moc moc školka. Je to  
jedna 4. třída, druhou a o třetí. nemluví. jsou tu  
4 třídy: přemluví, to mi dělá dobře. Je mi s toho  
těle. nebaví mě dělat, přemluví přemluví.



Příloha č. 7



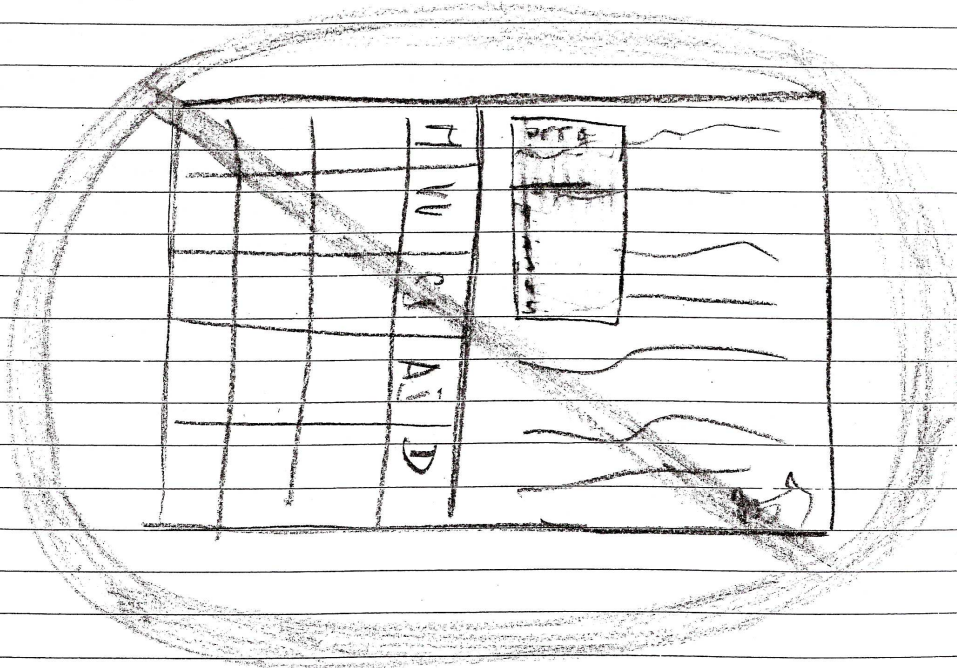
Příloha č. 8

DAVID VANĚČEK 6.b

27.11.07

~~JA a moje 6. třída~~

Me je tu líb a kora'k sem tu nechtel abe' sem  
přišly nový' rodi' je ho kordy jini' ale dobrý' sluší.  
Můj nejlepš'í předmět je +Va koly W.



TO NECHCI, ABY SE TO ROZTAHA LO